

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος εικοστός.

Συνδρομή ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἐκάστου. Ἔτους καὶ εἶνα ἰσχύουσιν. — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδὸς Σταδίου 32.

17 Νοεμβρίου 1885

ΔΟΣΙΘΕΟΣ ΟΒΡΑΔΟΒΙΤΣ

ὁ θεμελιωτὴς τῆς σερβικῆς φιλολογίας

Ὅτε ὀψέ, μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος οἱ τῶς πατριαρχικὸν βίον διάγοντες Σέρβοι ἤρχισαν συντασσόμενοι ὡς κράτος, οἱ ὁμόφυλοι αὐτοῖς καὶ γείτονες Βούλγαροι εἶχον διέλθῃ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἱστορικῆς ἀκμῆς αὐτῶν ὑπὸ τὸν Συμεών, καταπεσόντες δὲ καὶ αὐθις ἀνακύψαντες, ἴδρυσαν τὸ ἐν Μυσίᾳ δεύτερον βουλγαρικὸν βασίλειον, ὕπερ ταχέως ἔμελλε νὰ προαχθῇ πάλιν εἰς ἀκμὴν καὶ δυνάμειν ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Ἀσάν τὸν Β' (1218-1241). Πολὺν χρόνον πρὸ τῶν Σέρβων ἐκχριστιανισθέντες καὶ ἐκ τοῦ Βυζαντίου παραλαβόντες τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ γράμματα, οἱ Βούλγαροι ἔσχον ὡς εἰκὸς μεγίστην βοήθειαν εἰς τὴν διανοητικὴν μόρφωσιν τῶν ὁμοφύλων των. Συνετέλεσε δ' εἰς τοῦτο τὰ μάλιστα καὶ ἡ γλῶσσα, ἐν ἣ τὰ θρησκευτικὰ βιβλία ἐγράφοντο. Ἡ παλαιὰ βουλγαρικὴ γλῶσσα, ἡ σλαβικὴ τῆς ἐκκλησίας γλῶσσα λεγομένη, ἦτο τότε προσιτὴ τοῖς Σέρβοις, διότι ἡ παλαιὰ σερβικὴ διέφερε ταύτης ὀλίγον, σχεδὸν ὅσον καὶ ἡ νέα βουλγαρικὴ. Διὰ τοῦτο οἱ Σέρβοι παρελάμβανον ἐτοιμους τὰς ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ βουλγαρικῆς μεταφράσεις τῆς Βίβλου, τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας, τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων, σπανιώτατα μεταβάλλοντες ἐν τισὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ὅτε οἱ Σέρβοι οἰκειότεροι πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα γενόμενοι, μετέφραζον ἐκ τῶν πρωτοτύπων, ἐποιοῦντο ἐπίσης χρῆσιν τῆς σλαβικῆς γλώσσης τῆς ἐκκλησίας, παρεισάγοντες μόνον εἰς αὐτὴν διαλεκτικoὺς τινὰς σερβικοὺς τύπους. Οὕτω δὲ κοινὴν εἶχον οἱ Σέρβοι μετὰ τῶν Βουλγάρων τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν φιλολογικὴν γλῶσσαν μέχρι τῆς ὀλοσχεροῦς καθυποτάξεως τῆς Σερβίας ὑπὸ τῶν Τούρκων (1459).

Μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου ἡ σερβικὴ φιλολογία πλὴν τῶν μεταφράσεων θρησκευτικῶν καὶ ἱστορικῶν ἑλληνικῶν ἔργων, εἶχε πλουτισθῆ καὶ διὰ μεταφράσεων δημῶδων ἑλληνικῶν βιβλίων, οἷα ὁ Στεφανίτης καὶ Ἰχνηλάτης, ἡ φυλλάδα τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ἴσως

κλπ. καὶ διὰ πρωτοτύπων συναξαρίων καὶ χρονογραφίων, ἔργων ἰδίως Σέρβων μοναχῶν τοῦ Ἄθω. Ἄλλ' ἡ τουρκικὴ κατάκτησις ἀπεμάρανεν παντελῶς τὴν ὀψίθλαστον σερβικὴν φιλολογίαν, καὶ ἀπέσβεσε καὶ τὸ ἔσχατον ζώπυρον τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως ἐν Σερβίᾳ. Ἐπὶ πολὺν καιρὸν μόνον ὀλίγοι κληρικοὶ ἐγίνωσκον ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν· ἂν δὲ ποτε ἐτυποῦτο βιβλίον τι, τοῦτο ἦτο ἢ ὀκτώηχος, ἢ ψαλτήριον, ἢ ἄλλο τι τῶν εἰς τὰς ἱεράς ἀκολουθίας χρησίμων.

Μόλις δὲ κατὰ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ὀγδόου ἐφάνησαν ἐξεγειρόμενοι οἱ Σέρβοι τοῦ πνευματικοῦ ληθάργου, ἐν ᾧ ἕως τότε διετέλουν. Οἱ πόλεμοι τῆς Αὐστρίας πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἡ πρόσκαιρος ἐπὶ εἰκοσαετιᾷ κατοχὴ τῆς Σερβίας ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν (1718-1737), παρέσχε τοῖς Σέρβοις τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἔμελλον νὰ ἀποτινάξωσι διὰ παντὸς τὸν ἐπαχθὴ ζυγὸν τῆς Τουρκικῆς δεσποτείας. Ἡ ἐλπίς δὲ τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας ἐγέννησεν ὄργανον πρὸς τὰ γράμματα καὶ διήγειρεν ἐν αὐτοῖς τὴν δίψαν τῆς μαθήσεως. Ἄλλ' ἔστεροῦντο προσφόρου πρὸς τοῦτο ὄργανον, διότι ἡ γλῶσσα ἦν ἐδιδάσκοντο καὶ ἐν ἣ ἔγραφον οἱ εὐάριθμοι τῆς Σερβίας λόγιοι, ἦν ἡ σλαβικὴ τῆς ἐκκλησίας γλῶσσα, ἀναμειγμένη μετὰ πολλῶν ῥωσικῶν στοιχείων. Ἡ γλῶσσα αὕτη, ἀπρόσιτος τῷ λαῷ καὶ ἀδιανόητος, ἦιστα ἐδύνατο βεβαίως νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ σερβικοῦ ἔθνους. Διαφέρουσα τῆς λαλουμένης καὶ ζώσης γλώσσης τοῦ λαοῦ πλείοτερον ἢ ὅσον ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ διαφέρει τῆς δημῶδου, ἐχώριζε δι' ἀνυπερβλήτου φραγμοῦ τοὺς λογίους ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ἔθνους. Οὐδ' ἐκαλλιεργεῖτο ἐν Σερβίᾳ, ὡς ἐκαλλιεργεῖτο ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας, παραλλήλως τῇ νεκρᾷ γλώσσῃ καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, οὐδ' ἠμμοίρησαν οἱ Σέρβοι, ὡς ἡμεῖς, ποιητῶν καὶ λογογράφων, διὰ τοὺς πολλοὺς καὶ οὐχὶ δι' ὀλίγους λογίους ἐν τῇ ὁμιλουμένη γλώσσῃ γραφόντων. Ἡ χρῆσις τῆς σλαβικῆς γλώσσης τῆς ἐκκλησίας ἀπέξενου, ὡς εἰκὸς, τοῦ λοιποῦ ἔθνους τοὺς Σέρβους λογίους διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ἐξωτερικὸν περι-

βλημα τῶν γραφομένων εἶχε κατ' ἀνάγκην μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, τοῦτου δ' ἕνεκα οἱ συγγραφεῖς ἀσκόπως καὶ ἀτελεσφόρως ἀνέπτυσσον ἐννοίας καὶ αἰσθήματα ἀκατανόητα καὶ ἀδιάφορα εἰς τοὺς ὁμοθενεῖς.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν γραμμάτων ἐν Σερβίᾳ, ὅτε νέαν ἔταμεν ὁδόν, τὴν μόνην ὀρθὴν καὶ εὐθεῖαν, πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους του, ὃ ἐν τῇ ἰστορίᾳ τῆς σερβικῆς ἀναγεννήσεως πρωτίστην κατέχων τάξιν Δοσίθεος Ὁβράδοβιτς. Ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι οἱ γράφοντες ὀφείλουσι νὰ γράφωσι διὰ τὸν λαόν, καὶ εἰς τὴν μὲν φῶσιν τούτου νὰ ἀποβλέπωσιν, εἰργάσθη πολυτρόπως πρὸς κατίσχυσιν τῆς ἀρχῆς ταύτης, καὶ ποικίλας συνέγραψε συγγραφάς, οὐδέποτε ταύτης ἀποκλίνας. Οὕτω δὲ θεωρεῖται καὶ δικαίως ὑπὸ πάντων ὡς ὁ θεμελιωτὴς τῆς νέας σερβικῆς φιλολογίας. Ἐν τῷ πολυκυκλωθέν βιβλίῳ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, λέγει ὁ Ρώσος Πυπίν, ἐν τῇ *Ἱστορίᾳ τῶν σλαβικῶν γραμμάτων*, ὁπόθεν ἀρῶμεθα τὰς περὶ αὐτοῦ λεπτομερείας, ἀποτυπύεται οὕτως εἰπεῖν ἡ ἔμφυτος καὶ ἰσχυρὰ τοῦ σερβικοῦ λαοῦ ὁρμὴ πρὸς εὐρείαν μάθησιν, καθὼς καὶ ἡ κατάστασις τῆς κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἀναπτύξεως τῶν Σέρβων. Γεννηθεὶς τῷ 1739 ἐν Τζάκοβα τοῦ Βανάτ, ἔμεινεν παῖς ἐπιὸ ὄρφανός γονέων. Εἰς θεῖός του ἀνέλαβε τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ, σκοπῶν νὰ τὸν κάμῃ κληρικόν. Ὁ παῖς ἔμαθε ταχέως ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἀνέγνωσεν ὅλα τὰ βιβλία, ὅσα εὐρίσκοντο ἐν τῇ πολίχνῃ ἐκείνῃ, καὶ τὰ ὅποια ἦσαν, ἐννοεῖται, θρησκευτικά. Οἱ βίοι τῶν ἁγίων τοιαύτην ἐντύπωσιν ἐνεποίησαν εἰς τὸν νοῦν τοῦ παιδός, ὅστε ἀπεράσισε νὰ ἀγιάσῃ καὶ αὐτὸς τὴν ψυχὴν του. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Τζάκοβα δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἀπαιτουμένη ἐρημος, ἀκούσας ὅτι ἐν Τουρκίᾳ ὑπῆρχον πολλὰ τοιαῦτα, ἐδραπέτευσεν τῆς οἰκίας τοῦ θεοῦ του, καὶ ἠκολούθησεν ἓνα μοναχόν, ἐκ τῆς μονῆς Δεσαίν. Ἄλλ' ὁ θεὸς κατώρθωσε νὰ συλλάβῃ τὸν φυγάδα, καὶ παρέδωκεν αὐτὸν εἰς ἓνα τεχνίτην, διὰ νὰ τὸν διδάξῃ τέχνην. Ὁμως καὶ ἐκείθεν ἐδυνήθη ὁ Ὁβράδοβιτς νὰ φύγῃ μεθ' ἑνὸς συντρόφου καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν μὲν ἦν Ὀποβο, ἐν τῇ Φρούσκα Γόρα τῆς Συρμίας. Ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου Μιλουτινοβιτς ἐδέχθη τὸν παῖδα, ἠθέλησε νὰ τὸν διδάξῃ γράμματα, ἀλλ' ἂπ' οὐ εἶδε ὅτι εἰξευρε πλειότερα ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιον, ἀπεράσισε νὰ τὸν διώξῃ διὰ νὰ μὴ περιγελάτῃ ὡς ἀμαθῆς. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ Ὁβράδοβιτς εἰδείκνυε πολλὴν ὑπακοὴν καὶ ταπεινώσιν καὶ ἀγάπην πρὸς αὐτόν, μετεπέστη καὶ τὸν ἐκράτησε καὶ μετ' ὀλίγον ἔκαιρεν αὐτὸν μοναχόν, μετονομασθέντα Δοσίθεον, ἀντὶ Δημητρίου. Ὁ ἡγούμενος ἠγάπησεν ὡς πατὴρ τὸν φιλομαθὴ μοναχόν, καίπερ δ' ἀγράμματος, παρῶμα ὁμως αὐτὸν εἰς σπουδὴν, θλιβόμενος

διότι ἕνεκα τοῦ γήρωσ ἡδυνάτει καὶ ἐκεῖνος νὰ πράξῃ τὸ αὐτό. «Ὁσφ ἀγράμματος καὶ ἄν ἤμαι, ἔλεγεν ὁ γηραιὸς ἡγούμενος πρὸς τὸν Δοσίθεον, ὡς διηγείται οὗτος ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ του, ὁμως καλλίτερα ἔχω τὸν γραμματισμένον νέον Ράιτς (Σέρβον ἱστοριογράφον) ἀπὸ τέσσαρας οἰκουμενικοῦ πατριάρχας, ἀγράμματος ὡς ἐμέ. Τὸν εἶδες πόσον νέος εἶναι, πού ἀκόμη δὲν ἐβγαλε γένεια· ὁμως ἄμυ ἀρχίσῃ νὰ ἡμιλῇ, τὸν κутτάζομεν ἡμεῖς μετὰ τὰς μεγάλας γενειάδας μας, ὡς νὰ μᾶς ἔφεραν ἀπὸ καμμίαν ἐρημίαν. Πιστεύσέ με, παιδί μου, ὅσφ ἀκούω νὰ ἡμιλῇ ὁ νέος Ράιτς, ἐνθυμούμαι τὴν νεότητά μου καὶ στενάζω διότι δὲν ἠμπόρεσα νὰ μάθω τίποτε· καὶ ἂν εἶχα ἐξουσίαν εἰς τὰ χεῖρά μου ὅλα τὰ μοναστήρια μᾶς θὰ τὰ ἔκαμνα σχολεῖα. Δι' αὐτὸ ἄκουσαι μίαν συμβουλήν ἀπὸ ἐμέ· ἄφησε κατὰ μέρος τὴν καλογηρικὴν, σὲ θεβαιώνω, ὡς τίμιος Σέρβος, πῶς δὲν εἶναι εἰς τίποτε ὠφέλιμος· κύτταξε νὰ μάθῃς γράμματα, καὶ νὰ μὴ λογαριάζῃς ἂν θὰ πεινάσῃς, ἢ θὰ διψᾷς ἢ θὰ ζήσης στερημένη ζωὴ. Σοῦ εὐχομαι καλλίτερα νὰ διδάσκῃς εἰς κανένα μικρὸν χωρίον γράμματα τὰ μικρὰ παιδιά, παρὰ νὰ γείνης ἐδῶ εἰς τὸ Ὀποβο ἡγούμενος ἢ ἀρχιμανδρίτης.»

Μὴ περιορισθεὶς δ' εἰς συμβουλὰς μόνον ὁ ἀγαθὸς ἡγούμενος ἔδωκεν εἰς τὸν Δοσίθεον καὶ δεκαπέντε φλωρία, ἵνα μεταβῇ εἰς Κίεβον καὶ Μόσχαν, καὶ αὐξήσῃ τὰς γνώσεις του σπουδάζων ἐν ταῖς πόλεσιν ἐκείναις, αἱ ὅποια ἐθεωροῦντο ὡς αἱ ἐστίαί τῆς θεολογικῆς παιδεύσεως τῶν Σλάβων. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ μεταβῇ εἰς Ρωσίαν ὁ Δοσίθεος μετέβη εἰς Ἀγράμ, ἔνθα ἐδιδάχθη τὴν λατινικὴν, καὶ εἶτα εἰς Δαλματίαν, ὅπου παρέμεινε τρία ἔτη, ἀποζῶν ἐξ ἰδιωτικῶν παραδόσεων. Ἡ φήμη τῆς λαμπρᾶς ἐν τῇ Ἀθωνιάδι σχολῆς διδασκαλίας Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως παρεκίνησεν αὐτόν νὰ μεταβῇ εἰς Ἄθων, ὅπως ἀκροασθῇ τοῦ σοφοῦ διδασκάλου. Ἄλλὰ νοσήσας καθ' ὁδὸν ἠναγκάσθη νὰ παραμείνῃ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν Καττάρφ· ὅτε δὲ ἐφθασεν εἰς τὸν Ἄθω, δὲν προίστατο πλέον τῆς σχολῆς ὁ Βούλγαρις. Διδάξας ἐπὶ πενταετίαν ἐν αὐτῇ (1753-1758), ἠναγκάσθη ἕνεκα τῶν μικρορραδιοεργῶν τῶν ἀγιωρειτῶν μοναχῶν καὶ τῶν κληρικῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ παραιτηθῇ. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκεῖσε μεταβάσεως τοῦ Ὁβράδοβιτς, ἡ συμφορὰ καὶ ἡ ἐρημίαι τῆς πολυκροτουμένης σχολῆς τοῦ Ἄθωνος, ὡς λέγει ὁ μαθητὴς τοῦ Βουλγάρως Ἰωσήπος ὁ Μοισιόδαξ, ἄχνιζεν ἀκόμη εἶχε φυγαδευθῇ ὁ κλεινός Εὐγενίος καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ πολυπληθὴς χορεία τῶν μαθητῶν, ἧτις ἐν χαρᾷ τῆς Ἑλλάδος πάσης συνεκρότει νέον Ἑλικῶνα Μουσῶν καὶ μουσοτρόφων βροντῆ νεμέσεως ἐπέπεσε καὶ ἐσκόπησε διδάσκοντας καὶ διδασκόμενους, καὶ ἡ οἰκοδομὴ ἐκείνη, ὑπὲρ τῆς

ὁποίας ὁ τοσοῦτος θρούς ἐν τῇ βασιλευσίᾳ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, κατήντησεν ἡ κατοικία, ἢ φωλεὰ τῶν κοράκων.»

Ψευθεῖς τῶν ἐλπίδων του ὁ Δοσίθεος ἔσπευσε καταλιπὼν τὸν Ἄθω νὰ μεταβῇ εἰς ἄλλο κέντρον ἑλληνικῆς μαθήσεως, εἰς τὴν ἐν Σμύρῃν Εὐαγγελικὴν σχολὴν, ὅπου προσεῖλκυσε αὐτόν ἡ διδασκαλίαι τοῦ Ἰθακησίου μοναχοῦ Ἱεροθέου Δενδρινοῦ. Ὁ διδάσκαλος οὗτος, ὁ ὅποιος διηθύνε τὴν Εὐαγγελικὴν σχολὴν ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ θανάτου του (1723-1777), μαθὼν ἐκ τίνος μακρινῆς χώρας ἤρχετο ὁ νέος μαθητὴς, παρέλαβεν αὐτόν φιλοζέπως εἰς τὸν οἶκόν του. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐμαθήτευεν ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ σχολῇ καὶ ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Εἶναι δὲ περιεργὸς ἡ σύμπτωσις, δι' ἣν τὸν αὐτὸν ἔσχον διδάσκαλον οἱ ἄνδρες, οἵτινες ἐμελλον νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὴν πρόσδοκον τῶν γραμμάτων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἕκαστος πατρίδι. Συντέλεσεν ἄρα κατὰ τι εἰς τὴν μὲν φῶσιν καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ φρονήματος τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰθακησίου μοναχοῦ; Λίαν ἀμφίβολον τοῦτο· τοῦλάχιστον ὁ Κοραῆς δὲν εἶχε πολὺ μεγάλην ιδέαν περὶ τοῦ διδασκάλου του. «Ὁ διδάσκαλος καὶ τὸ σχολεῖον, λέγει, ὁμοιάζαν ὅλους τοὺς ἄλλου διδασκάλους καὶ τὰ σχολεῖα τῆς τότε Ἑλλάδος, ἡγουν ἀεδιδαν διδασκαλίαν πολλὰ πτωχὴν, συνωδευαμένην μετὰ φραδισμόν πλουσιοπάροχον» ἐκ δὲ τῶν μετὰ ταῦτα κατ' ἴδιαν μελετῶν αὐτοῦ ἐπίστη «πόσον ἦτον εὐτελής ἢ μετὰ πολλοὺς φραδισμοὺς ἀποκτηθεῖσα παιδεία.»

Ἄλλ' ὁ Δοσίθεος εἶχε πιθανῶς διάφορον γνώμην. Διότι παρέμεινε πλησίον τοῦ διδασκάλου του ἐπὶ τρία ὅλα ἔτη, καὶ ἐχωρίσθη αὐτοῦ μόνον ὅτε κηρυχθέντος τοῦ πολέμου τῆς Ρωσίας, πρὸς τὴν Τουρκίαν ἐκινδύνευσεν ἡ ζωὴ του, ὑπολαμβανομένου ὡς κατασκόπου τῶν Ρώσων. Κατὰ τὴν διὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐνόησεν ὁ συνοδοιπόρος του Ἕλληνας μαθητὴς καὶ οὗτος εἰς τὴν πατρίδα του Ἠπειρον. Παραμείνας δ' ἐν Ἠπειρῷ ἐπὶ ἓν ἔτος ἔμαθε τὴν Ἀλβανικὴν. Ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς Κέρκυραν, ὅπου ἠσχολήθη εἰς τὴν μελέτην ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, καὶ ἐκ Κερκύρας διὰ Βενετίας καὶ Τεργέστης εἰς Βιέννην, ὅπου ἐπὶ ἔξ ἔτη διδάσκαλος κατ' οἶκον Ἑλληνοπαίδας καὶ Σέρβους, ἐμελέτα ἐν ὠρεῖς σχολῆς γαλλικῆς καὶ ἰταλικῆς καὶ γερμανικῆς. Ἐκ Βιέννης διὰ τῆς Ἰταλίας μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἀπέζη διδασκῶν ἐπίσης κατ' οἶκον Ἑλλήνας ἐμπόρους τὴν ἰταλικὴν καὶ τὴν γαλλικὴν. Ἐνσκήψαντος δὲ λοιμοῦ ἔφυγεν ἐκεῖθεν εἰς Γερμανίαν, καὶ ὡς παιδαγωγὸς δύο Ρωμύων σπουδαστῶν διατράψας ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν Λιψίᾳ καὶ ἐν Ἄλλῃ ἐφοῖτα τεσσαρκακοντούτης

ἡδὴ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἀκροούμενος φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν μαθημάτων.

Ἐν Λιψίᾳ, ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἔκδοσιν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ Κοραῆ, τῆς *Κατηχέσεως*, ἐτύπωσε τῷ 1783 ὁ Δοσίθεος τὸ πρῶτον ἔργον αὐτοῦ, τὴν Αὐτοβιογραφίαν του, καὶ εἶτα, τῷ 1784, τὰς «Γνώμας ὑγιούς διανοίας.» Τὰ δύο ταῦτα βιβλία θεωροῦνται ὡς αἱ ἀπαρχαί τῆς γνησίας σερβικῆς φιλολογίας, ἧτις διαρρήξασα τὰ δεσμὰ τῆς σχολαστικότητος κατέστη κτήμα κοινὸν τοῦ σερβικοῦ λαοῦ ὅλου, τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν βελτιώσιν τούτου σκοπὸν ἔχουσα. Ἄφ' οὗ ἐξέδωκεν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὸν Αἴσωπον καὶ συνέγραψε καὶ ἄλλα ἔργα, δημοσιευθέντα μετὰ ταῦτα, ὁ πολυπλόκτος Δοσίθεος Ὁβράδοβιτς ἐταξείδευεν εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου ἐδιδάχθη τὴν ἀγγλικὴν, καὶ εἶτα εἰς Ρωσίαν καὶ Βενετίαν καὶ κατέληξεν τῷ 1807 εἰς Βελιγράδιον, ἔνθα ὁ ἐπαναστάτης ἡγεμὼν Καραγιώργης ἐνεπιστεύθη αὐτῷ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων του, τὸν διώρισε γερουσιαστὴν καὶ τῷ ἀνέθηκε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν τοῦ κράτους. Ἀπέθανεν τῷ 1811. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐτυπώθησαν πολλὰ ἀνέκδοτα ἔργα του, καὶ ἐδημοσιεύθησαν πολλὰ ἐκδόσεις ἀπάντων τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Ἡ ἀξία τοῦ Δοσιθέου Ὁβράδοβιτς δὲν ἔγκειται μόνον εἰς τοῦτο, ὅτι κατέδειξε πρακτικῶς πῶς πρέπει νὰ γράφωσιν οἱ Σέρβοι, προτιμήσας τῆς ἀκατανόητου σλαβικῆς γλώσσης τῆς ἐκκλησίας τὴν λαλουμένην σερβικὴν Ἄλλὰ συναριθμεῖται τοῖς κορυφαίοις τῶν Σέρβων συγγραφέων, διότι πρὸ πάντων κατέδειξε καὶ τί πρέπει νὰ γράφηται διὰ τὸν σερβικὸν λαόν, κατορθώσας προσέτι νὰ μὴ ἦναι ἐστερημένα καὶ φιλολογικῆς ἀξίας τὰ ἔργα αὐτοῦ. Γνωρίζων κατὰ βάθος τὸν σερβικὸν λαόν, ἀκριβῶς ἐπιστάμενος ὅποια ἡ ἀνάπτυξις καὶ ὅποια αἱ ἀνάγκαι αὐτοῦ, εἰργάσθη τελεσφόρως πρὸς βελτιώσιν καὶ μὲν φῶσιν τούτου, ἀναδειχθεὶς κατ' ἐξοχὴν ἔθνικος συγγραφεὺς· ἐκ δὲ τῆς μελέτης τῶν κλασσικῶν συγγραφέων ὀδηγούμενος ἐπέζητει προσέτι καὶ τὸ κάλλος τοῦ λόγου καὶ τὴν τελειότητα τοῦ ἐξωτερικοῦ τύπου τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ὡς ὁ ἡμέτερος Κοραῆς, ἔγραψε καὶ ὁ Δοσίθεος περὶ παντοίων θεμάτων, εἰς μόνην τὴν ὠφέλειαν τῶν ὁμοεθνῶν του ἀποβλέπων, εἰργάσθη ὑπὲρ εὐρείας διαδόσεως τῆς παιδείας, καὶ κατεπολέμησε σθεναρῶς, ὡς ἐκεῖνος, τὴν ἀμάθειαν, τὸν φανατισμὸν καὶ τὴν δεσποδισμόν. Ἄλλ' ἐπίσης ὡς ἐκεῖνος ἔσχε καὶ ὁ Δοσίθεος πείραν τῆς ταπεινῆς ἀντιδράσεως, ἣν οἱ τετυφλωμένοι ἐκ τῆς ἡμιμαθείας καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ἀντιτάσσοι πρὸς τὰ ἐλευθέρια καὶ γενναῖα φρονήματα. Ἄλλὰ τοὺς τοιοῦτους δεινῶς ἐπάταξαν ἀμφοτέροι. «Διατί δὲν θέλομεν, λέγει ὁ Δοσίθεος ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ

του, να σκεφθῶμεν καὶ ἡμεῖς συνετῶς καὶ ἐλευθέρως, ὡς λογικοὶ ἄνθρωποι; Διὰ τὴν δὲ ἔχομεν τὸ θάρρος καὶ δὲν ἀποφασίζομεν νὰ προτιμήσωμεν τὸ ὑπέλιμον τοῦ ἀνωφελούς; Ἔως πότε ὁ λαὸς ἡμῶν θὰ διατελῆ ἐν τῇ παλαιᾷ εὐθείᾳ; Διὰ τὴν μάλιστα ἐπιχειρήσει κανεὶς νὰ ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν τῶν παλαιῶν ἐσκωριασμένων συνηθειῶν φωνάζουσιν ἀμέσως: ἐχάθημεν! ἡ ὀρθοδοξία ἀπόλετο! Ὡς καταστραφῆ ἡ ὀρθοδοξία ἂν ὁ λαὸς πάσῃ πιστεύων τοῦ; βρικόλακας καὶ τὰς μαγίσσας, καὶ τὰς γητευτριάς καὶ τὰ τοιαῦτα; Ὡς ζημιωθῆ ἢ πρὸς τὸν θεὸν εὐσέβεια καὶ ἡ ὀρθοδοξία, ἂν λείψωσιν οἱ καλόγηροι, οἱ ὁποῖοι μόνον διὰ τὰ μαῦρα βῆσα των, τὴν ἀγαμίαν καὶ τὸ μοναχικὸν ὄνομα των λέγονται καλόγηροι; Δὲν θὰ ἦτο ὑπερβλάστητον εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ εἰς τὸν λαόν ἂν μετεβάλλοντο πάντα τὰ μοναστήρια εἰς σχολεῖα; Τίς δύναται νὰ ἰσχυρισθῆ, ὅτι τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἀλήθεια δὲν συμφέρουσιν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν;» Καὶ ἦτο μοναχὸς ὁ ταῦτα λέγων.

Τοιοῦτον ἔχων φρόνημα ὁ Δοσίθεος Ὁβράδοβιτς, ἰδὼν ἐκ τοῦ σύνεργος ἐλευθέρους λαούς καὶ ἐκ τῆς μελέτης μεγάλων συγγραφέων ποτισθεὶς τὰ νάματα τῆς ἐλευθερίας, ἦτο ἐπέμενον ὅτι ἦτο δυνατόν διακρίβως ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ ἔθνους του ἀπὸ τοῦ μισητοῦ ζυγοῦ τῶν Τούρκων. Τὰς περὶ ἀπελευθερώσεως ἐλπίδας του δὲν ἐστῆριζεν, ὡς ὁ Κοραΐς, εἰς μόνους τοὺς ἡμογενεῖς του, ἀλλ' ἀπέβλεπε καὶ εἰς τὴν κραταιὰν ἡμόφυλον δύναμιν τῆς ἄρκτου ὡς ὁ ἡγούμενός του Μιλουτινοβιτς, ἠύχετο νὰ φανῶσιν ὅμοιοι τῷ μεγάλῳ Πέτρῳ Τσάροι καὶ Τσαρίνοι, ἵνα δυναθῶσι ἀναλυτρώσωσι καὶ ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τῆς τυραννίας καὶ τῆς βαρβαρότητος τὴν Σερβίαν, τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἐρζεγοβίνην, τὴν προσφιλεῖ γῆν τῶν πατέρων μας, καθὼς καὶ τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς ἄλλας, τὰς ἡμοίας μὲ παραδεισον χώρας.» Ἡτύχησε δὲ νὰ ἴδῃ περὶ δυσμᾶς τοῦ βίου ἐλευθέραν τὴν πατρίδα του, ὡς ὁ Ἕλληνας συμμαθητὴς αὐτοῦ, καὶ νὰ ἀποθάνῃ ἐν αὐτῇ ὀλίγα ἔτη πρὶν ὑποδουλωθῆ ἐκ νέου ὑπὸ τῶν Τούρκων.

N. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ.

Ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἦναι φιλόπατρις ἐνθουσιώδης ῥήτωρ. Ἡ ἀληθὴς καλὴ ποίησις, καὶ ἂν ἀρύεται τὸ θέμα αὐτῆς ἐξ ἀπωτάτων χωρῶν καὶ χρόνων, ἐνισχύει τὸ ἔθνικόν αἶσθημα καὶ ἀνοψοῖ τὸ ἔθνικόν φρόνημα πλείοτερον δωδεκάδος μετρίων θεούριων.

(Ἰω. Ὁσμάν.)

ΑΠΟ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΕΙΣ ΟΛΥΜΠΙΑΝ

Ἐπιστολαὶ πρὸς φίλον.

Γ

Κατάκωλον, 27 Ἀπριλίου

Ὅποια διαφορὰ μεταξὺ τῆς φκιδρᾶς, τῆς ζωηρᾶς Ζακύνθου καὶ τῆς μικρᾶς ταύτης κωμοπόλεως τῆς Ἡλίδος, μεταξὺ τοῦ ξενοδοχείου ὅπου χθὲς ἐκοιμήθην καὶ τοῦ σημερινοῦ μου καταλύματος! Δύο ἢ τριῶν ὡρῶν θάλασσα χωρίζει τὸ Κατάκωλον ἀπὸ τὴν Ζακύνθον, καὶ ὅμως νομίζει τις ὅτι μεταβαίνει ἀπὸ ἓνα κόσμον εἰς ἄλλον.

Ἀπόψε ἐν τῷ μέσῳ τῆς περικυκλώσεως μεσιωπῆς, καθὼς χθὲς τὴν νύκτα ὅτε ἤκουα τὰ ἄσματα τῶν Ζακύνθιων, καθὼς σήμερον τὸ πρωὶ ὅτε διηρχόμην τὴν ὠραίαν ἐξοχὴν τῆς πλουσίας ἐκείνης νήσου, μία προπάντων σκέψις μου κατέχει τὸν νοῦν. Σκέπτομαι ὅποια θὰ ἦτο σήμερον ἡ Ἑλλὰς ὀλόκληρος, ἐὰν δὲν ἐπήρχετο ἡ συμφορὰ τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως. Ἴδε τὰς ἐπτὰ νήσους, ὅπου Τούρκοι δὲν ἐδέσποσαν. Εἰς τὴν Ζακύνθον καὶ τὰς λοιπὰς Ἰονίους νήσους ὁ πληθυσμὸς εἶναι πυκνός, ἡ γῆ πανταχοῦ καλλιεργημένη, εἰς τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἀγρούς βλέπει ἔργα καὶ οἰκοδομὰς ἀνεγερθείσας ἀπὸ γενεᾶς ἀλληλοδιαδόχους, καὶ μὴ καταστραφείσας ἐκ προθέσεως ἢ ἐκ τῆς ἀβελτηρίας βαρβάρου δυναστείας. Οἱ ξένοι δὲν ἀναλογίζεσθε ταῦτα συνήθως, ὅταν ἐπισκέπτεσθε τὴν Ἑλλάδα. Λησμονεῖτε ὅτε τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν ὁποίων ἀπολαύετε καὶ διὰ τὰ ὅποια δικαίως ἐπαίρεσθε, δὲν εἶναι ἔργον πρόσφατον, ἀλλὰ τὸ ἄθροισμα χιλιετούς ἐργασίας ἐξακολουθητικῆς καὶ ἀδιακόπου. Ναι μὲν, δὲν ἔλειψαν καὶ παρ' ὑμῖν περίοδοι σάλου ἀναχαιτίσασαι τὴν πρὸσδον, εἴχετε καὶ ὑμεῖς στιγμὰς ταραχῆς καὶ καταστροφῆς, ἀλλ' ἦσαν στιγμᾶι μόνον. Ἡ καταγίγς κατέτριψε ὄρυς τινας, ἐξεροίζωσε θάμνους, ἀλλ' ὁ ἄνεμος μετ' ὀλίγον ἐκόπασε καὶ ἡ ὄρυς ἐβλάστησε νέους κλώνας, ὁ θάμνος ἐκ νέου ἐρριζοδόλησε. Ἐνταῦθα ὁ ἀνεμοστρόβιλος δὲν ἔπαυσε λυσσῶν ἐπὶ τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, ὅτι δὲ διεξέφυγε τὸν ὄλεθρον τῆς μακρᾶς του ἐρημώσεως, ἀνεπράπη τοῦτο κατὰ τὴν δεκαετῆ πανωλεθρίαν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγώνος. Πᾶν ὅτι βλέπεισ σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγένετο κατὰ τὴν διάρκειαν δύο μὸλις γενεῶν.

Μὴ εἶπης, ἢ μὴ τὸ σκεφθῆς χωρὶς νὰ τὸ εἶπης, ὅτι δύο γενεαὶ ἀνδρῶν ἐλευθέρων ἠδύνατο καὶ ὤφειλον νὰ κατορθώσωσι πλείοτερα τῶν ὄσων διεπράξαμεν. Ὅχι! Τότε μόνον θὰ ἠδύναμεθα νὰ διαπράξωμεν πλείοτερα, ἐὰν ὁ πολιτικός καὶ κοινωνικός ὄργανισμός ἐνὸς ἔθνους ἀπε-

κῆτο διὰ μιᾶς, ὁμοῦ μὲ τὴν ἐλευθερίαν. Μόλις ἀποτινάξασα τὴν πίεσιν βαρβάρου ζυγοῦ, χωρίζομένη ἀπὸ τὴν πεπολιτισμένην Εὐρώπην διὰ τῆς Τουρκίας πρὸς βορρᾶν καὶ διὰ τῆς περικυκλώσεως τὰς τρεῖς πλευρὰς τῆς θαλάσσης, ἦτο δυνατόν ἢ Ἑλλὰς ν' ἀποκτήσῃ διὰ μιᾶς τὴν πείραν, τὴν ὁποίαν ὡς βλέπομεν δὲν ἀπέκτησαν εἰσέτι ἔθνη τυχόντα περιστάσεων ἀσυγκρίτως εὐνοικωτέρων τοῦ ἐλληνικοῦ; Ἡ πολιτικὴ ἀγωγή εἶναι ὁ τελευταῖος καρπὸς μακροῦ πολιτισμοῦ. Ὡς τὴν ἀποκτήσωμεν καὶ ἡμεῖς βαθμηδόν! Ὑπήρχεν ἄρα γε τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου νὰ τὴν ἀπολαύσωμεν ταχύτερον; Ἀκολουθοῦμεν τὴν καταλληλοτέραν πρὸς τοῦτο ὁδόν, διὰ τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας μὲ ὅλα τὰ παρακόλουθά του; Ἡθέλομεν φθάσει ἐνωρίτερον εἰς τὸν σκοπούμενον ὄρον, ἐὰν χεῖρ προστάτις καθωδήγει τὰ πρῶτα ἡμῶν βήματα, ἀντὶ τοῦ νὰ προσπαθῶμεν ἀπ' ἐαυτῶν νὰ ὀρθοποδήσωμεν, σποντάπτοντες ἐνίοτε; Δὲν γνωρίζω.

Ἐξ ἄλλου ὅμως ἦτο δυνατόν νὰ ἔχωσιν ἄλλως τὰ καθ' ἡμᾶς;

Ἡ Ἑλλὰς ἠλευθερώθη διὰ τῶν ἀγώνων καὶ τῶν θυσιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, — τὸ βασίλειον τοῦτο εἶναι ἔργον του. Ἡδύνατο ὁ λαὸς οὗτος νὰ παραιτηθῆ τοῦ δικαιώματος τοῦ διέπειν τὰ τοῦ κράτους τὸ ὅποιον ἔπλασε; Ἀληθές ὅτι δὲν εἶχεν εἰσέτι τὰ προσόντα ὅπως ἐξασκήσῃ καλῶς τὰ κυριαρχικά του δικαιώματα. Ἀλλὰ θὰ τ' ἀποκτήσῃ, θὰ μάθῃ. Εἶναι ὡς νέος ἀνήλικος ἀποκτῶν ἀπ' ἐαυτοῦ τὴν πείραν τοῦ βίου μέχρι οὗ ἐνηλικιωθῆ. Αἱ ἐλευθερίαι τῶν ὁποίων ποιούμεθα χρῆσιν, ἔστω καὶ κατάχρησιν, δὲν θὰ μᾶς ἐμποδίσωσι νὰ φθάσωμεν ἐπὶ τέλους εἰς τὸ τέλος, πρὸς τὸ ὅποιον ἀποβλέπομεν. Ὀλισθαίνομεν ἐν τῷ μεταξύ, ψηλαφοῦμεν, πίπτομεν καὶ ἐγειρόμεθα, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ὄλου προχωροῦμεν καὶ θὰ φθάσωμεν!

Τὸ κύριον μέχρι τοῦδε πρόσκομμα ἦτο καὶ εἶναι ὅτι, παρεκτός τῆς ἐσωτερικῆς διοργανώσεως, ἐπεβλήθη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸ ἀρτιύστατον κράτος καὶ τὸ βάρος πολιτικῆς ἐξωτερικῆς. Ἐπλάσθη μὲ τὸ ζωτικὸν τοῦτο ζήτημα ἀναποσπάστως προσκεκολλημένον εἰς τὴν ὑπαρξίν του. Διότι, ἀφοῦ δὲν συναπέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν πάντες οἱ ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνισθέντες καὶ θυσιασθέντες, ἦτο ἐπόμενον ὅτι οἱ μὲν εἰσέτι μένοντες ὑπὸ τὸν ζυγὸν θὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐλπίζοντες τὴν ἀπόσεισίν του καὶ ἐπωφελοῦμενοι πάσης πρὸς τοῦτο εὐκαιρίας, οἱ δὲ ἀπελευθερωθέντες δὲν θὰ λησμονήσωσιν ὅποιοι δεσμοὶ τοὺς συνδέουν πρὸς τοὺς ἀτυχεστέτους ἀδελφοὺς των. Τὸ κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ νέου βασιλείου γινόμενον ἀδίκημα ἐπανορθοῦται ὀλίγον κατ' ὀλίγον· αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, τὸ πλείστον τῆς Θεσσαλίας, μία λωρὶς τῆς Ἠπείρου ἠνώθησαν ἔκτοτε μετὰ τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ κράτους. Ταῦτα ἀποτελοῦ-

σιν ὡς ἀρχὴν τῶν ἐξοφλήσεως, ἐμψυχούσαν τοὺς περιμένοντας τὴν σειράν των καὶ ἐξοικονομοῦσαν τὴν ὑπομονὴν των. Γνωρίζεις ὅτι δὲν εἶμαι θιασώτης τῆς λεγομένης Μεγάλῃς Ἰδέας, ὅτι δὲν ὀνειρεύομαι τὴν ἀνάπλασιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας· τοῦτο ἠδύνατο νὰ γείνη κατὰ τὸ 1821 ἐὰν ἡ Εὐρώπη ἠδύνατο καὶ ἠθέλε τότε νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἦτο πρὸς συμφέρον τῆς ἢ πραγματοποιήσῃς του. Ἀλλ' ἔκτοτε τὰ πράγματα μετεβλήθησαν, ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνότητων ἐπεκράτησε, διάφορα γεγονότα καθιερώθησαν ὑπὸ τοῦ χρόνου, καὶ ἡ ἀνάστασις τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ αὐτοκρατορίας δύναται, νομίζω, νὰ θεωρηθῆ τὴν σήμερον ὡς ἀπλοῦν ὀνειροπόλημα. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ συγκροτηθῆ ὀριστικῶς, ἐνὸς αἰὸς πρὸς βορρᾶν ὑπόδουλοι εἰσέτι ἐπαρχίαι, ἢ Κρήτη πρὸς μεσημβρίαν καὶ αἱ λοιπαὶ πρὸς ἀνατολὰς νῆσοι δὲν προσαρτηθῶσιν εἰς τὸ ἀνεξάρτητον βασίλειόν μας.

Ἴδου διὰ τί ὑπεβλήθημεν μέχρι τοῦδε καὶ θὰ ὑποβληθῶμεν εἰσέτι, Κύριος οἶδεν ἔως πότε, εἰς τοσοῦτους ἀγῶνας ὑπερβαίνοντας τὰς δυνάμεις μας, εἰς τοσαύτας θυσίας ὑπερέρας τῶν μέσων μας. Οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ θυσίαι αὗται ἀνεχάιτισαν τὴν κανονικὴν πορείαν τῆς ἐσωτερικῆς μας διαπλάσεως, τὸ δ' ἐξ ἀνάγκης ἐλλίπες τῆς ἐσωτερικῆς διοργανώσεως παρεμπόδισε καὶ συχνάκις παρέλυσε τὰς ἐξωτερικὰς ἐνεργείας μας. Ἐντὸς τοῦ διλήμματος τοῦτου διακυμαινόμεθα ἐπὶ ἡμίσειαν ἤδη ἑκατονταετηρίδα. Ἔως πότε τοῦτο θὰ ἐξακολουθήσῃ;

Φαντάσθητι μετὰ πενήτηκοντα ἔτη τὴν Ἑλλάδα διπλασίαν τὴν ἑκτασίαν, — τὸν πληθυσμὸν τῆς συμποσούμενον εἰς πέντε ἢ ἐξ ἀντὶ τῶν δύο σήμερον ἑκατομμυρίων, — τὰς πεδιάδας καὶ τὰς κοιλάδας ἐπιμελῶς πανταχοῦ καλλιεργουμένας, — πόλεις καὶ κωμοπόλεις ἀκμαζούσας ἐκεῖ ὅπου σήμερον ὑπάρχουν πενιχρά τινα χωρία, — δύο ἢ τρεῖς μεγάλας γραμμὰς σιδηροδρόμου συνδεούσας ἡμᾶς μετὰ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, καὶ περιηγητὰς σωρηδὸν προσερχομένους καὶ συνωθουμένους ἐντὸς μεγάλων ξενοδοχείων ἀνεγερθέντων καὶ εἰς τὰς ἀπωτέρας ἐσχάτας τῆς ὠραίας καὶ εὐκλεοῦς ταύτης χώρας, τοὺς δ' Ἕλληνας ἐξισωθέντας πρὸς τοὺς λοιποὺς τῆς Εὐρώπης λαούς ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν, — φαντάσθητι ταῦτα πάντα, ἅτινα εἶναι πιθανά, ἅτινα θεωρῶ βέβαια, καὶ θὰ ἐννοήσῃς τὴν ἀνυπομονήσιν τῶν Ἑλλήνων πρὸς παρέλευσιν τοῦ χρονικοῦ διαστήματος τὸ ὅποιον μᾶς χωρίζει εἰσέτι ἀπὸ τὴν μέλλουσαν εὐημερίαν. Θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς, θὰ ἔλθῃ! Τὰ μέχρι τοῦδε κατορθωθέντα, μετ' ὅλα τὰ προσκόμματα καὶ τὰς δυσχερείας ὅσας εἴχομεν νὰ ὑπερπηδήσωμεν, εἶναι ἀσφαλῆς ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἐγγύτης!

Ἴδε τὴν κωμῶπολιν ἐκ τῆς ὁποίας γράφω. Ἐπὶ

Ἐπαναστάσεως τὸ μέρος ἦτο ἔρημον καὶ ἀκατοίκητον, μόνη δ' ἔνταῦθα οἰκοδομὴ ἦτο τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑπερκειμένου λόφου ἠρειπωμένον μεσαιωνικὸν φρούριον, ἐν ἑκ τῶν λειψάνων τῆς φραγκικῆς ἐν Πελοποννήσῳ κυριαρχίας.

Ἐνταῦθα, καθὼς καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, τὰ φρούρια ταῦτα ἐκτίζοντο, σχεδὸν πάντοτε, ἐπὶ ὑψώματος, ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ὁ αὐθιγὴς ἐπέβλεπε μέγα μέρος τῆς παρακειμένης χώρας, ἢ καὶ τῆς θαλάσσης ἔτι, ὅποτε τὸ φρούριον ἔκειτο πλησίον τῆς παραλίας, ὡς τοῦτο ἔνταῦθα. Τὸ Γαλλικὸν ὄνομά του ἦτο de Beauvoir, — τῆς Καλλιθέας, — ἀλλὰ σήμερον εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ τοῦ Ποντικοκάστρου. Τὰ μεσαιωνικά ταῦτα ἑρείπια, ἐν γένει, ἐπαυξάνουν τὸ γραφικὸν τῆς χώρας, ἐπιπροσθέτουν δὲ ποιικιλίαν εἰς τὴν τοσαύτην ποιικιλίαν τῆς, ἀνακαλοῦντα τὸν φεουδαλικὸν μεσαιῶνα ἐν τῷ μέσῳ τῶν μνημείων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀποκρήνου ἀκρωτηρίου, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου κείνται τὰ ἑρείπια τοῦ Ποντικοκάστρου, ὑπάρχει στενὴ λωρὶς παραλίας, μόλις παρέχουσα τὸν ἀναγκαῖον χῶρον διὰ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μικροῦ Κατακώλου. Τὸ ἐπίγειον τοῦτο τοῦ Πύργου ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν του εἰς τὴν Κορινθιακὴν σταφίδα, καθόσον δὲ ἡ καλλιέργεια αὐτῆς ἀναπτύσσεται, κατὰ τοσοῦτον προσοδεύει καὶ ὁ Πύργος καὶ τὸ Κατάκωλον. Μικρὰ γραμμὴ σιδηροδρόμου, δέκα ἢ δώδεκα χιλιομέτρων, συνδέει τὰς δύο πόλεις, τέρπει δὲ τὸν ὄρθαλμόν ἢ θέα τοῦ λευκοῦ ἀτμοῦ τῆς μηχανῆς ὅτε προσορμίζεται εἰς ἑνταῦθα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐξαγωγῆς τῆς σταφίδος πολυάριθμα ἀτμόπλοια ἔρχονται ἑνταῦθα πρὸς φόρτωσιν τοῦ προϊόντος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸν πλοῦτον τῆς χώρας, τότε δὲ τὸ Κατάκωλον εἶναι πλῆρες ζωῆς καὶ κινήσεως.

Ὁ λιμὴν εἶναι τεχνητός. Οἱ μεσημβρινοδυτικοὶ ἀνεμοὶ μὴ εὐρίσκοντες οὐδαμῶς ἐμπόδιον κατὰ τὸν μακρὸν δρόμον των ἀπὸ τῆν Ἀφρικὴν δι' ὅλης τῆς Μεσογείου, ἐπιπίπτουν μανιωδῶς εἰς τὰ ἀνοικτὰ ταῦτα παράλια τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου. Πρὸς προφυλάξιν τῶν πλοίων ἐσχηματίσθη ὁ λιμὴν οὗτος τοῦ Κατακώλου διὰ τῆς κατασκευῆς κυματοθραύστου ἔχοντος μῆκος ἐπτακοσίων ἡδὴ μέτρων καὶ μὴ εἰσέτι τελειωθέντος. Τὸ πλάτος του εἰς μὲν τὴν ἐπιφάνειαν εἶναι δώδεκα μέτρων, εἰς δὲ τὸ βάθος τῆς θαλάσσης ἐξήκοντα καὶ ὀκτώ μέτρων. Ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια δραχμῶν ἔδαπανήθησαν μέχρι τοῦδε εἰς τὴν κατασκευὴν του. (1)

Ἐμείνα ἑνταῦθα πρὸς ἐπίσκεψιν συγγενοῦς μου

(1) Ἄτυχως κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1884 φοβερὰ τρικυμία ἐπέφερεν εἰς τὰ ἔργα ταῦτα ζημίαν ὑπολογισθεῖσαν εἰς ἡμῖς περίπου ἑκατομμύριον.

διατρίβοντος εἰς Κατάκωλον χάριν τῶν λιμενικῶν τούτων ἔργων. Ἄλλως δὲν ἦθελα ἐκλέξει τὸ Κατάκωλον χάριν ἐσπερινῆς διασκεδάσεως. Καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ μηχανικοῦ μου δὲν φαίνεται οὐδαμῶς ἐνθουσιασμένη ἐκ τῆς μακρᾶς ἑνταῦθα διαμονῆς. Παρατήρησα μάλιστα ἐκ σημείων τινῶν ὅτι κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου οἱ ἄνθρωποι κοιμῶνται ἑνωρίς, τοῦτο δ' ἐξηγεῖ καὶ τῆς σημαντικῆς μου ἐπιστολῆς τὸ μῆκος.

Ἐκ Ζακύνθου ἀνεχωρήσαμεν τὸ ἀπόγευμα, περὶ τὴν τρίτην ὥραν, ὡστε τὸ πρωὶ ἐλάβομεν τὸν καιρὸν νὰ περιέλθωμεν τὴν ἐξοχὴν τῆς νήσου ὑπὸ τὴν ἰδηγίαν τῶν ἐρασιμῶν συνταξειδευτριῶν μας. Ὅποια φύσις γοητευτικῆ, ἰδίως κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους, ὅποτε τὰ φυτὰ θάλλουν δροσερὰ, οἱ δὲ κλώνες τῶν δένδρων φέρουν ἀνθῶν φορτία! Φαντάσθητι πεδιάδα πανταχόθεν περικυκλωμένη ἀπὸ βουνὰ καὶ ἀπὸ λόφους ταπεινομένους πρὸς τὸ ἄντικρυ τῆς Πελοποννήσου μέρος τῆς νήσου, — τὴν λεκάνην ταύτην πλουσίως καλλιεργημένην καὶ πεποιημένην διὰ χωρίων καὶ κατοικιῶν ἀπομεμονωμένων ἐντὸς τῶν κήπων των, — τὸ ὅλον δὲ ἐντὸς ἀτμοσφαιρας διαυγοῦς ἀποπνεούσης τὸ ἄρωμα τῶν ἀνθῶν, — ἰδοὺ ἡ ἐξοχὴ τῆς Ζακύνθου. Σὲ καταλαμβάνει ἐκεῖ αἴσθημα ἡδονῆς ἀπεριγράπτου, ἐλκύεται μυστηριωδῶς ἀπὸ τὴν περι σέ φύσιν, ἐπιθυμεῖς νὰ μείνης ἐκεῖ πολὺ, πάντοτε, καὶ ἀναχωρεῖς μὲ τὴν χαρμόσυνον ἐκείνην εἰκόνα γηίνου εὐτυχίας ἀνεξαλείπτως ἐγκεχαραγμένην εἰς τὴν φαντασίαν σου.

Ἰδίως σὲ ἐκθαμβοῖ ἡ θέα τῆς πεδιάδος ὅτε τὴν βλέπεις ἐκ τῶν ὑψώματων. Σὲ συνιστῶ ὡς ἐξαιρετὸν πρὸς τοῦτο σκοπιὰν τὴν θέσιν, ἣτις φέρει τὴν οὐδόλωσ ποιητικὴν ὀνομασίαν *Γαίδουροταβέρα*. Ταβέραν ἐκεῖ δὲν εἶδα, ὄντων ἔλλειψις δὲν ὑπάρχει, ὑποθέτω, ἀλλὰ τοῦτο δὲν διαφωτίζει καὶ πάλιν τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως. Ἐξακολουθῶν ἐκεῖθεν τὴν ἀνοδὸν φθάνεις ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος, ὅπθεν βλέπεις τὴν θάλασσαν καὶ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Οἰκίαι ἐξοχικαὶ θαυμασίως τοποθετημέναι ἐκεῖ ἐν μέσῳ ὠραίων κήπων, ἔχουν ἐξ ἑνὸς μὲν τὴν θέαν τῆς κυνῆς θαλάσσης, ἐκ τοῦ ἄλλου δὲ μέρος τὴν τῆς ἐξοχῆς. Ὁ λόφος ἀπολήγει εἰς ἄκραν, ἐντεῦθεν δὲ ὀνομάζεται ἀκρωτήρι τὸ προνομιοῦχον τοῦτο μέρος τῆς νήσου.

Ἀποχαιρητήσαντες τὴν Ζακύνθον μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὴν ἐπισκεφθῶμεν καὶ πάλιν, ἐπεβίβασθημεν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου, τὸ ὁποῖον μᾶς μετέφερε ἑνταῦθα. Ἡ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος κίνησις διασκεδάζει βαθμηδὸν τὴν λύπην διὰ τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ νέου ἐν Ζακύνθῳ φίλους. Οὐδὲν παρηγορητικώτερον τῶν περιπετειῶν ταύτης περιηγήσεως, οὐδὲν καταπραῦντικώτερον τῆς θαλάσσης, — ἐάν δὲν σὲ πειράζῃ. Εἶχε γνῶσιν τοῦ πράγματος ὁ θεὸς τοῦ Ἀμλέτου,

ὅτε ἔστειλε τὸν ἀνεψιὸν του εἰς τὰ ξένα :

Ἐνδέχεται ἡ θάλασσα, ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τόπου, τὰ νέα ἀντικείμενα, νὰ ἔγλων ἀπ' τὸν νοῦν του αὐτὸ ποῦ ἔχει μέσα του...

Τὸ κατάστρωμα τοῦ ἀτμοπλοίου ἦτο κατάλευκον χάρις εἰς τὰς φουστανέλας ἐνὸς λόγου εὐζώνων. Οἱ εὐζῶνοι, καθὼς γνωρίζεις, ἀποτελοῦν τὸ ἐλαφρὸν πεζικόν μας. Ἄλλοτε εἶχομεν σώματα ἀτάκτων μόνον φουστανελοφόρων, ὀφείλομεν δὲ εἰς τὸν στρατηγὸν Καλλέργην τὸν μετασχηματισμὸν τῶν ἀτάκτων ἐκείνων εἰς τακτικούς στρατιώτας. Στρατολογοῦνται κυρίως εἰς τὰς ὀρεινάς ἐπαρχίας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, φαίνεται δὲ καὶ ἐκ μόνων τῶν κινήσεων των ὅτι δὲν τοὺς παρεμποδίζει ἡ στολὴ των. Ἄλλὰ διὰ νὰ ἐκτιμήσῃς τὴν χάριν τοῦ ἐθνικοῦ ἐνδύματος πρέπει νὰ ἴδῃς τοὺς στρατιώτας τούτους περιπολοῦντας παρὰ τὴν εἰσόδον ἐρήμου τινὸς στενωποῦ, μὲ τὸ ὄπλον πλαγίως ἐπὶ τοῦ ὤμου, — ἢ διερχομένους ὁδὸν πόλεως μὲ γοργὸν τὸ βῆμα, μὲ τὰ κόκκινα φέσια ἀκίνητα ὑπεράνω τῆς λευκῆς φουστανέλας, — ἢ μᾶλλον, χορευόντας τὸν πηδηκτόν, καθὼς τοὺς εἶδα ἀντιπροχθὲς ἐμπροσθεν τοῦ στρατωνος των, εἰς Μεσολόγγι. Ἐάν ἐνδύσῃς τοὺς χωρικούς τούτους μὲ τὰ στενὰ πανταλόια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἱματισμοῦ, ἐάν βαρύνῃς τοὺς πόδας των μὲ καρφωτὰ ὑποδήματα, δὲν θὰ τοὺς ἀναγνωρίσῃς ἢ φυσικῶς χάρις ἐξαλείφεται καὶ δεσμεύεται ἢ ὀρεινῆ των εὐκίνησις. Εἰς τὰ ὄρη των ἔχουν τὸν λαίμῳ ἀνοικτόν, προφυλάττονται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ψύχους τοῦ χειμῶνος καὶ ἀπὸ τὸν καύσωνα τοῦ θέρους σκεπάζοντες τοὺς ὤμους διὰ τῆς κάπας των. Ὁ στρατιωτικὸς χιτὼν σφίγγει τὸν λαίμῳ καὶ στενοχωρεῖ τὸ στήθος των χωρὶς νὰ προφυλάττῃ τοὺς ὤμους. Ἐντούτοις ὀφείλω νὰ εἶπω ὅτι ἤκουσα πολλάκις ἀξιωματικούς φίλους μου ἀπαριθμοῦντας λόγους σπουδαίους, ἀναδεικνύοντας τὴν ὑπεροχὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς στολῆς. Ὑποθέτω ὅτι ἔχουν δίκαιον καὶ ὅτι πρέπει νὰ εὐχαριστηθῶμεν διὰ τὴν διατήρησιν τῆς φουστανέλας εἰς τὰ εὐζωνικά τουλάχιστον τάγματα, τὰ τοσοῦτον δημοφιλεῖ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μᾶς τέρπει ἡ θέα των ἐνθυμίζουσα τοὺς ἀγῶνας τοῦ 1821. Οἱ στρατιῶται οὗτοι φαίνονται εἰς ἡμᾶς ὡς οἱ γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν γενναίων ἐκείνων, οἵτινες ἐμάχοντο μὲ ὄπλα διάφορα, ἀλλ' ἔφερον ὅμως τὸ αὐτὸ ἐνδυμα.

Ὁ ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου λόγος μετέβαινεν εἰς Μεσσηνίαν πρὸς καταδίωξιν τῶν φυγοδικῶν, οἵτινες ὡς φαίνεται πλεονάζουν ἐκεῖ, ἀποῦ στέλλονται καὶ εὐζῶνοι πρὸς ἐπίσχυσιν τῆς ἐπὶ τόπου χωροφυλακῆς.

Οἱ πλείστοι τῶν ἐν Ἑλλάδι φυγοδικῶν καὶ φυγοποίνων καταδιώκονται ἐν μέρει μὲν διὰ χρεῖα (ἰδίως πρὸς τὸ δημόσιον), ἐν μέρει δὲ διότι εἰς στιγμὴν πάθους καὶ παραφορᾶς ἔσυρον τὴν μά-

χαιραν μὲ εὐκολίαν μεγαλειότατον τοῦ δέοντος. Δυστυχῶς, ἡ συνήθεια τοῦ ὄπλοφορεῖν εἶναι γενική εἰσέτι ἑνταῦθα, τοῦτο δὲ συντελεῖ μεγάλως πρὸς πληθυσμὸν τῶν φυλακῶν μας. Ἄλλως, δὲν ἔχομεν τὰς ἀλλαχοῦ λεγομένας ἐγκληματικὰς τάξεις. Δὲν ἐξεπολιτίστημεν εἰσέτι μέχρι τοῦ σημείου τούτου. Ἄλλ' ὅμως θὰ ἦτο ἐπιθυμητὸν νὰ φθάσωμεν εἰς σημεῖον ὥστε νὰ μὴ θεωρῆται ὡς ἔλλειψις ἀνδρικοῦ χαρακτήρος τὸ νὰ μὴ φέρῃ τις μάχαιραν εἰς τὴν ζώνην του ἢ πιστόλιον εἰς τὸν κόλπον του. Ἡ συνήθεια αὕτη εἶναι λείψανον παλαιῶν ἐθίμων καὶ ἀπαιτεῖται καιρὸς ὅπως παρέλθῃ. Ἐν τῷ μεταξῷ οἱ διαπληκτισμοὶ οἵτινες ἀλλαχοῦ διεκπεραιοῦνται διὰ πυγμῶν καὶ λακτισμάτων, ἀπολήγουν ἐνίοτε ἑνταῦθα εἰς σοβαρωτάτας συνεπειάς. Καὶ ἔπειτα, προτοῦ φθάσῃ ἡ ἀστυνομία ἢ ἡ χωροφυλακὴ, ὁ δράστης, ἐξημμένος ἔτι ἐκ τῆς πάλης, φεύγει εἰς τὰ ὄρη. Ἡ ἐνεστῶσα Κυβέρνησις ἔλαβε σύντονα μέτρα ὅπως τοὺς ἐξαναγκάσῃ νὰ καταβῶσιν ἐκεῖθεν, ἐπέτυχεν δὲ κατὰ τοσοῦτον, ὥστε πολλοὶ τῶν καταδιωκόμενων προλαμβάνουν τὴν σύλληψιν παραδιδομένοι ἀπ' αὐτῶν. Εἰς τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας ἐξέλιπον σχεδόν, μὲ βεβαιῶν δὲ ὅτι καὶ ἡ Μεσσηνία θὰ ἀπαλλαγῇ αὐτῶν ἐντὸς ὀλίγου.

Νομίζω ὅμως ὅτι δι' ἄλλων μέσων ἔπρεπε νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ θεραπεία τοῦ κακοῦ τούτου. Ἐπρεπε νὰ μεταρρυθμισθῇ ἀπλοποιούμενη ἡ ποινικὴ διαδικασία μας. Ὑποτρέφει τὴν φυγοδικίαν ὁ φόβος, τὸν ὁποῖον ἐμπνέουν αἱ βραδύτητες τῆς Δικαιοσύνης. Ἐνίοτε ὁ φυγοδικὸς ὑποβάλλεται εἰς προφυλάκισιν μακροτέραν τῆς φυλακίσεως τὴν ὅποιαν συνεπάγεται ἡ καταδίκα. Εἰς ὅποιαις δὲ φυλακὰς κλείονται οἱ δυστυχεῖς! Ἡ προσδοκία δίκης ταχείας καὶ φυλακίσεως ἐπιεικοῦς θὰ ἐφόβιζεν ἴσως τοὺς ἀνθρώπους τούτους ὀλιγώτερον ἢ αἱ δυσχέρεια βίου φυγάδος εἰς ὄρη καὶ ἐρημίας, μὲ τὴν διαρκῆ ἀνησυχίαν ὅτι διώκονται καὶ θὰ συλληφθῶσιν. Ὅτε ἤμαζεν ἡ ληστεία, προσεκολλῶντο ἐνίοτε εἰς τὰς ληστρικές συμμορίας, ἀλλὰ ἐξέλιπεν ἡ ληστεία, ὥστε ἡ ζωὴ τῶν βουνῶν ἀπώλεσε τὸ κυριώτερον θέλητρόν της. Οἱ φυγοδικοί θὰ τὴν ἀντιτάσσων ἐντελῶς, ἐάν ἡ Κυβέρνησις ἀντὶ τοῦ νὰ τοὺς διώκῃ, λάβῃ ριζικώτερα μέτρα. Ἄλλοτε ὑπῆρχεν ἐπὶ τέλους καὶ ἡ ἐλπίς ὅτι μεταβολὴ τις ὑπουργικῆ ἤθελεν ἐπιφέρει τὴν χαλάρωσιν τῆς καταδιώξεως ἢ καὶ ἀμνηστειῶν, δι' ὅσους τουλάχιστον καταδιώκοντο δι' ὀφειλάς πρὸς τὸ δημόσιον. Ἄλλὰ τὰ ὑπουργεῖα ἀποκτοῦν ἤδη μονιμότητα ἐν Ἑλλάδι. Οἱ δυστυχεῖς φυγοδικοί εἶναι ἄξιοι λύπης!

Νομίζω ὅτι μόνος ἐγὼ ἐτίμησα σήμερον τὸ ξενοδοχεῖον, ὥστε ἀπολαμβάνω ἀμερίστους τὰς περιποιήσεις τοῦ ξενοδόχου μου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ὅτε ἐξάγεται ἡ σταφίδα, ὑποθέτω ὅτι ἔχει πλειοτέρων ἐργασίαν. Τώρα τὰ ὀλίγα ἐντὸς τοῦ λιμέ-

νος ιστιοφόρα κινούνται ελευθέρως περί τὴν ἄγκυραν τῶν. Ἀπὸ τὸ παράθυρόν μου δύναμαι εὐκόλως ν' ἀριθμῶσω τοὺς ἰστούς τῶν ὑπὸ τὴν λάμψιν τῶν ἀστέρων. Ἡ προκυμαία εἶναι ἔρημος. Μόνον εἰς τὴν ὄπισθεν τοῦ ξενοδοχείου ὕδὸν ἀκούω τοὺς ἐργάτας εὐθυμούντας εἰς τὸ καπηλεῖον καὶ ἄδοντας. Δὲν εἶναι δὲ ποσῶς δυσάρεστος ἡ μελωδία τῶν ἄσμάτων. Ἀφύκτως, ἐκ Ζακυνθίων ἀποτελεῖται ὁ χορὸς.

Ἐπεται συνέχεια.

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΟΝΗΣ

Διήγημα.

Συνέχεια καὶ τέλος: ἴδε προηγούμενον φύλλον.

Κ'.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ κλαγγὴ τῶν ξιφῶν, ἡ βροντὴ τῶν καρουφυλλίων ἠκούσθη ὄπισθεν τῶν ὄρεων, εἰς ἀπόστασιν πέντε ἢ ἕξ ὠρῶν πορείας ἀπὸ τῆς τοποθεσίας Ζυγουριάς, τοῦ στρατοπέδου τοῦ Χρήστου Μηλιόνης.

Δύο γυναῖκες ἐξεληθεῦσαι λίαν πρωὶ ἐκ τῆς κώμης τῶν, μετέβαινον εἰς τὴν πηγὴν ὅπως γεμισώσιν ὕδατος τὰς στάμνους. Ἐξαίφνης ἐτρόμαξαν ἀκούσασαι εὐκρινῶς κρότον τουφεκισμῶν. Ὁ ἄνεμος ἔπνεε σφοδρῶς ἐκ τῶν ὄρεων, καὶ ἡ ἠχώ τῶν πυροβολισμῶν ἐφέρετο ἐπὶ τῶν πτερύγων του.

Ἡ μία τῶν γυναικῶν τόσον κατεπλάγη, ὥστε ἔρριψε τὴν στάμνον τῆς κατὰ τοῦ ἐδάφους, καὶ ἐστράφη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ χωρίον τῆς. Ἡ ἄλλη τὴν ἐγκαρδίωσεν εἰποῦσα ὅτι ἀπὸ τὸ μπουμπουρητὸ φαίνεται ὁ πόλεμος νὰ εἶνε μακρῦν, καὶ δὲν ἔπρεπε τόσον νὰ φοβῆται.

Καὶ βεβαίως ἐξ ἀρχῆς τολημῆρα πρέπει νὰ ἦτο ἡ γυνὴ αὕτη, ἥτις εἶχε πείσει τὴν ἄλλην τὴν σύντροφόν τῆς νὰ πορευθῶσιν πρὶν ἀνατεῖλῃ ὁ ὁ ἥλιος εἰς τὴν πηγὴν. Ἀπὸ τεσσάρων ἢ πέντε μνηῶν φόβος εἶχε διαδοθῆ εἰς τὰ πεδινὰ χωρία, ὡς ἐκ τῆς ἐκστρατείας τῶν Τούρκων κατὰ τοῦ Χρήστου Μηλιόνης. Ἡ προστάτις πτέρυξ τοῦ ἀνδρείου μαχητοῦ ἐξετείνετο εἰς ὅλας τὰς ὄρεινὰς κώμας, ὅπου καὶ ἄλλως δὲν ἦσαν δεῖλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἡ σκιά αὐτῆς δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι τῶν πεδινωτέρων χωρίων.

Ὡς ἐκτοῦ φόβου τούτου, ἐπῆλθεν ἀπραξία εἰς τὰς γεωργικὰς ἐργασίας, ᾧχετο ἡ εὐκολία τῆς συναλλαγῆς, καὶ διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἐδυστύχει. Ἡ κατάστασις δὲ αὕτη ἐμελλε, κατὰ τὰ φαινόμενα, νὰ παραταθῆ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, διότι ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ συγκρουσθῆ πρὸς τοὺς κλέφτας. Ἀλλ' ὁ Χρήστος Μηλιόνης, ἂν καὶ εἶχε καλὰ ταμποῦρια εἰς τὰς κορυφὰς

τῶν βουνῶν, δὲν ἠγάπα νὰ μὲν κλεισμένος ἐκεῖ ἐπ' ἀόριστον χρόνον. Ὁσημέραι ἡ ἔνδεια τοῦ λαοῦ καθίστατο δεινότερα, καὶ αὐτοὶ οἱ κλέφται ἐμελλον πιθανῶς ν' ἀπορήσωσι τῶν ἐπιτηδείων.

Οἱ λόγοι οὗτοι ἐπεισαν τὸν Χρήστον Μηλιόνην νὰ κάμῃ ἐξοδόν...

Πρωῖαν τινὰ τοῦ Μαΐου ἐπανήλθον εἰς τὸ λημέρι τοῦ Χρήστου οἱ δύο μονόμαχοι, οὓς εἶχε στείλει πρὸς δύο ἡμερῶν ἵνα κατασκοπεύσωσιν. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Πετρίτης καὶ ὁ Ξυπνητήρας.

— Καὶ τί ἀγροικῆσατε; τοὺς ἠρώτησεν ὁ ἀρχηγός.

— Τίποτα, καπετάνο, ὄλο καὶ ζαγάρια, ἀπήντησεν ὁ Πετρίτης. Κανέννας τους δὲν εἶνε χαίρικός.

— Τοὺς ζύγωσες καλά;

— Ὅλη μέρα τοὺς βίγλιζα. Κανένα χαλαλῆ ἀπ' αὐτοὺς δὲν εἶδα. Ὅλοι δουλάπια.

— Καὶ σύ, Ξυπνητήρα;

— Τὰ ἴδια, καπετάνο μου. Δὲν εἶνε γιὰ ντουφέκι αὐτοῦνοι.

— Ἀκουσες τὸ βρόντο τους;

— Τὸν ἄκουσα ψοφίμικος κι' αὐτός. Κούφια ἔβαζε τὸ ντουφέκι. Τὴν μπαρούτη μὲ το φτερό.

— Καὶ τὰ κατατόπια τους, Πετρίτη;

— Τρεῖς ἀδρασκειαῖες. Τὰς ἐκθέσεις ταύτας τῶν κατασκόπων του δὲν περιέμενε βεβαίως ὁ Χρήστος ὅπως ἀποφασίσῃ. Ἡ ἀπόφασίς τῆς ἐξόδου ἀπὸ πολλοῦ εἶχε γείνει παρ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁμως καὶ τὰ τόσον αἴσια πορίσματα τῶν παρατηρήσεων τῶν δύο τούτων κλεφτῶν δὲν τὸν δυσηρέστησαν.

Ἀφ' ἐσπέρας ἔδωκε διαταγὴν νὰ εἶνε ἔτοιμοι πρὸς ὕδοιπορίαν οἱ ἄνδρες του ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς ἑξαστέρου Πούλιας.

ΚΑ'.

Ὅτε οἱ κλέφται εἶχον φθάσει εἰς τὰ σύνορα τῶν Τούρκων, εἰς τόπον καλούμενον Λαγκόβα, μόλις εἶχεν ἀνατεῖλῃ ὁ ἑωθινὸς ἀστὴρ. Ἡ δρόσος τῆς πρωίας ἀπέσταζεν ἀπὸ τῶν φύλλων, καὶ ὁ ἀρχηγὸς ἐπέμψε πρὸς τοὺς Τούρκους πολέμου κήρυκα. Καὶ ὁ κήρυξ ἀπελθὼν πρὸς τοὺς Τούρκους εἶπε:—Μὲ στέλλει ὁ Μηλιόνης, θὰ πολεμήσωμεν. Καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων, ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας, ἀπήντησε:—Δέχομαι τὸν πόλεμον. Τὴν λέξιν ταύτην δὲν ἐξέφερον ἀκεραίαν, ἡ ἡμίσεια ἔμεινε εἰς τὸν λάρυγγα. Ἀκούσας τοῦτο ὁ Πάνος Μαυρομάτης ὠχρίασε. Καὶ ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας ἠρώτησεν αὐτὸν τί ἐφρόνει.

Καὶ ἐκεῖνος δὲν εἶχε τὴν δύναμιν ν' ἀπαντήσῃ.

Καὶ ὁ γέρον Γοπτσῆς (οὕτως ὀνομάζετο ὁ κήρυξ) ἐπέστρεψε πρὸς τὸν Χρήστον Μηλιόνην, ἀναπολῶν τὴν παλαιὰν νεότητά του, καὶ ζη-

λεύων τοὺς νεωτέρους. Διότι πάλαι ποτὲ ὁ Τοπτσῆς ἦτο πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Γυφτάκη καὶ τοῦ Καλέμη, δύο περιβοητῶν κλεφτῶν. Ἀλλ' ἡδὴ εἶχε γηράσει καὶ ἐξετέλει ἔργα κήρυκος. Τὴν πρωῖαν ἐκείνην ὁ γέρον Γοπτσῆς ἐνθυμηθεὶς τοὺς παλαιούς χρόνους ἐστέναξε. Καὶ ἐπανελθὼν πρὸς τὸν Χρήστον Μηλιόνην ἀνήγγειλεν ὅτι δέχονται τὴν μάχην οἱ Τούρκοι.

Ἡ πρώτη ἀκτίς τοῦ ἡλίου δὲν ἐπρόβλεπεν ἀκόμη, καὶ ῥοδινὴ ἐφαίνετο ἡ πρόδρομος τοῦ φσιννοῦ ἀστέρος ἀνταύγια ἐπὶ τοῦ στερεώματος. Ὁ Χρήστος Μηλιόνης διέταξε τοὺς ἄνδρας του νὰ ἐφορμήσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν.—Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ὄρμη τῶν ἐπιτιθεμένων. Αἱ πρῶται τοῦ ἡλίου ἀκτίνες ἐφώτισαν τὰς πρῶτας τῶν ξιφῶν ἀνελεύσεις καὶ τὰ ἐωθινὰ τῶν ἀηδόνων ἄσματα ἐσίγησαν βωθανθέντα ὑπὸ τῶν πρῶτων τοῦ καρουφυλλίου βροντῶν. Οἱ ῥύακες τοῦ αἵματος ἔρρευσαν παρὰ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, καὶ αἱ οἰμωγαὶ τῶν πιπτόντων ἀνεμίχθησαν μετὰ τῶν πνοῶν τοῦ ἀνέμου.

Ἡ πάλῃ μετ' ἀνεκφράστου ὀρμῆς ἀρχίσασα ἀμετάπτωτος ἐτηρήθη ἐπὶ δύο ὥρας. Οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἦσαν ἀκάματοι. Ὁ Χρήστος Μηλιόνης ἠγεῖτο τῆς ἐφόδου, καὶ ἐπολέμει, ὡς συνεθίζε, μὲ διπλοῦν καρουφύλλι, εἰς δὲ τῶν πιστοτέρων ἀκολούθων του ὄπισθεν τοῦ ἰστάμενος ἐγέμιζε τὸ ἐν καὶ παρελάμβανε τὸ ἄλλο, ἐκεῖνος δὲ τὸ ἐκένου καὶ τὸ ἐπέστρεφεν. Ὁ Σαΐτας ἐλύσσα, ἐφφραττεν, ἔτριζε τοὺς ὀδόντας καὶ ἐπυροθόλει. Ὁ Πετρίτης ἐσκόπευε μετ' ἀπιστεῦτου δεξιότητος καὶ δὲν ἐσπευδεν, ἀλλ' ἐκύτταζε νὰ ἴδῃ ἂν ἐπέτυχεν ἡ βολή του. Ὁ Πευκόρραχος εἶχε φευθεῖ κατὰ τὴν συνήθειάν του ὄπισθεν βράχου, καὶ ἐπυροθόλει ἀδιακόπως. Καὶ αὐτὸς ὁ Τοπτσῆς ἀπέδειξεν ὅτι δὲν εἶχε γηράσει παραπολύ.—Οἱ μονόμαχοι κλίνοντες τὸ ἐν γόνυ πρὸς τὴν γῆν, ἐσκόπευον, ἔβαλλον, ἐφόνευον. Ἡ θέσις, ἣν κατεῖχον οἱ ἐπὶ τοῦ λόρου Τούρκοι, προχειρῶς ὠχυρωμένη, δὲν ἦτο ἀρκούντως ἰσχυρά. Μετ' ὀλίγον ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας διέταξε τὴν ὑποχώρησιν. Οἱ Τούρκοι δὲν ἦσαν πολλῶ πλείονες τῶν κλεφτῶν, ἀλλ' ὑπερεῖχον κατὰ τὴν θέσιν. Πολλοὶ αὐτῶν μετ' ὄλην τὴν ἀγέρωχον διαβεβαίωσιν τῶν δύο κατασκόπων τοῦ Μηλιόνης ἐδειξαν μεγάλην ἀνδρείαν. Ἀλλ' ἐκεῖνο, καθ' ὃ ἀσυγκρίτως ὑπερεῖχον οἱ κλέφται, ἦτο ἡ περὶ τὸ σκοπεῦν δεξιότης. Σπανίως τις τῶν μονομάτων ἠστόχηε τοῦ σκοποῦ. Οἱ Τούρκοι ἔρριπτον ἴσως διπλάσι βολὰς ἢ σὰς ἔρριπτον οἱ πολέμιοι, ἀλλὰ τὰ βόλια τῶν δὲν εὕρισκον τὴν ἀκοίτην σάρκα τοῦ κλεφτοῦ, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Βαλαωρίτου.

Ὀλίγον ἔτι καὶ ἡ θέσις τῶν Τούρκων ἔμελλε νὰ κυριευθῆ ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν κλεφτῶν. Ἀλλὰ τότε ἀπροσδοκίτως ἐπῆλθεν ὑποτροπὴ τις θάρρους πρὸς τὰς τάξεις τῶν ἀμυνομένων, εἰς τὴν μίαν τοῦλάχιστον πτέρυγα αὐτῶν, ἥς ἠγεῖτο ὁ γνω-

στός ἡμῖν Γιουσούφ Ἰβραῆμ. Ὁ Ἀλβανὸς οὗτος κατάρθησε ν' ἀναρριπίσῃ τὸ θάρρος τῶν περὶ αὐτόν, καὶ οὗτοι γενναίως ἀντέσχον, οὐ μικρὰν ζημίαν προξενήσαντες εἰς τοὺς κλέφτας. Δυσχερῆς καὶ θραδεῖα, ὡς φαίνεται, ἦτο πάντοτε ἡ ἐκβασίς τοῦ κλεφτοπολέμου. Ἐνόσφ διήρκεσε τῆς ἀντιστάσεως ταύτης τὸ σθένος, πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν ἔπεσον. Ἀλλὰ τότε ὁ Χρήστος Μηλιόνης ἐφφράζε καὶ διέταξε κριτεράν ἐφοδόν. Οἱ κλέφται ἐφύρμησαν ἐκ τῶν προμαχώνων τῶν, πανταχόθεν δὲ ὄρμησαντες περιεκύκλωσαν τοὺς Τούρκους. Τότε ἐτράπησαν οὗτοι εἰς φυγὴν. Ὁ Χρήστος διέταξε νὰ τοὺς καταδιώξωσι τὸ τουρκικὸν στράτευμα ἐσκορπίσῃ εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους...

Ὅτε ἀνεπαύθησαν μικρὸν οἱ καταπεπονημένοι ἄνδρες, ὁ Μηλιόνης διέταξε νὰ μετρηθῶσι. Δεκαεννέα ἔλειπον. Τραυματῖαι ἦσαν ἄλλοι τόσοι περίπου. Ἐκ τῶν ἐγκρίτων κλεφτῶν ἔπεσον ὁ Σαΐτας, ὁ Ξυπνητήρας, ὁ Πετρίτης καὶ ὁ Γκαβόχηννας. Ὁ δὲ γηραιὸς Τοπτσῆς ἐκεῖτο δεινῶς τετραυματισμένος.

Τὰς ἀπωλείας τοῦ ἐχθροῦ ὑπελόγιζεν ὁ Μηλιόνης εἰς τὸ ἡμισυ σχεδὸν τοῦ κατὰ προσέγγισιν ἀριθμοῦ τῶν, ἧτοι εἰς ἐξήκοντα. Τούρκοι νεκροὶ εὐρέθησαν εἰς τὰ πέριξ κείμενοι περὶ τοὺς πεντήκοντα καὶ τούτων οἱ πλεῖστοι ἔκειντο ἐπίστομα, ὡς νὰ ἤθελον ν' ἀπευθύνωσι πρὸς τὸν Ἀλλάχ τὸ τελευταῖον γαμάζι. Εὐτυχῶς οἱ νεκροὶ ἐκ τῶν κλεφτῶν εὐρέθησαν ὄλοι ἀκέραιοι, καὶ οὐδενὸς τὴν κεφαλὴν εἶχον προφθάσει ν' ἀποκόψωσιν οἱ Τούρκοι. Ἐὰν τοιοῦτό τι συνέβαινε, ὁ Μηλιόνης ἦτο ἔτοιμος νὰ διατάξῃ δευτέραν καταδίωξιν, ὅπως ἀποσπάσῃ τὰς κεφαλὰς τῶν συντρόφων του ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ἐχθροῦ, σώζων αὐτὰς ἀπὸ τῆς ὕβρεως. Ἀκολούθως οἱ κλέφται ἐκίθευσαν τοὺς νεκρούς τῶν μετὰ πάσης τιμῆς, καὶ δώδεκα τελευταῖοι πυροβολισμοὶ ἀντήχησαν εἰς τὰ ὄρη πρὸς τιμὴν τῶν πεσόντων.

ΚΒ'.

Ὁ Χρήστος Μηλιόνης ἐξέφερε φοβεράν κραυγὴν μαγίας καὶ ἀγανακτήσεως.

— Ὁ θεὸς κ' ἡ γῆ δὲν τὸ βιστά, ἀνεκράξεν ἐμένα, ἐμένα τὸν ἀδελφοποιτό σου; . . .

Ὁ Τούρκος ἔμεινε ἀφωνος, καὶ δὲν ἤξευρε πῶς νὰ δικαιολογηθῆ.

Ὁ Χρήστος δὲν κατεδέχθη, νὰ τὸν ἐπιπλήξῃ περισσότερο, ἀλλὰ τῷ εἶπεν.

— Ἐμπρὸς τὰ ντουφέκια.

— Εἶμαι ἔτοιμος, ἀπήντησεν ὁ ἄλλος.

Ἦτο ὁ Τούρκος Σουλεϊμάνης, ὃν εἶχομεν λάθει ἀφορμὴν νὰ ἐπαινεσωμεν εἰς τὰς σελίδας τῆς διηγήσεως ταύτης. Ἀλλὰ τὰ ὄρια τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας εἶνε τοσοῦτον δυσδιάκριτα ἐν τῇ ἀνθρώπινῃ φύσει, ὥστε οἱ νεώτεροι ἐκ τῶν φιλοσοφούντων εἶχον δίκαιον ν' ἀνακηρύξωσιν ὡς ὄλους

ἀνωφελῆ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχολογίαν κατόπιν τῆς μεταφυσικῆς. Ὁ Σουλεϊμάνης ἦτο ἀπὸ παλαιοῦ χρόνου πιστὸς φίλος τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Ἡδύνατο οὗτος νὰ τῷ ἐμπιστευθῇ τὰ πάντα καὶ αὐτὴν τὴν τιμὴν του, τόσῃ ἐμπιστοσύνην εἶχεν εἰς τὸν Τοῦρκον ἐκεῖνον. Ὁ Χρῆστος εἶχε πείσει ἀγράμματόν τινα ἱερέα νὰ τοὺς περάσῃ διὰ τῆς ἀγίας ζώνης, ἦτοι ν' ἀναγκάσῃ ἐπ' αὐτῶν τὰς εὐχὰς τῆς ἀδελφοποιίας. Ἐλεγόν τινες ὅτι ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς ποτὲ δὲν ἠδύνατο νὰ πεισθῇ ἂν δὲν τὸν ἠπειλεῖ ὁ Χρῆστος Μηλιόνης. Εἶνε ἀληθές ὅτι τοιοῦτον παράδειγμα ἀδελφοποιίας μετ' ἀλλοθρήσκου ἦτο ἀνήκουστον ἴσως εἰς τὰ χρονικά. Ξενίαι καὶ φιλίας δεσμοὶ ἦσαν συχνότατοι μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τουρκαλθωνῶν. Ἀλλ' ἡ μετὰ αὐτῶν ἀδελφοποιία ἐνομίζετο ἀνόσιον. Οἱ δογματικοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀπεκήρυττον καὶ κατεδικάζον τὸ ἔθιμον τοῦτο καθόλου, καὶ μετὰ τῶν χριστιανῶν. Ἡ θεία, ἔλεγον εὐστόχως οἱ οὕτω συλλογισζόμενοι, ἡ θεία μιμεῖται τὴν φύσιν. Ἡ δὲ φύσις δὲν παράγει ἀδελφούς, ἀλλ' υἱούς. Οἱ γονεῖς σας δύναται νὰ σᾶς προσποιησῶσιν ἀδελφούς διὰ γεννήσεως ἢ δι' υἰοθεσίας. Σεῖς αὐτοὶ ὅμως ἀδελφούς δὲν δύνασθε νὰ πλάσῃτε.

Ἐντούτοις ὁ Χρῆστος Μηλιόνης δὲν εἶχε λάβει ἀφορμὴν νὰ μεταμεληθῇ διὰ τὴν μετὰ τοῦ Σουλεϊμάνη ἀδελφοποιίαν. Ὁ Τοῦρκος οὗτος ἦτο πιστὸς καὶ ἐνθερμος φίλος. Ἀλλὰ φεῦ! δὲν ἦτο καὶ χρημάτων κρείττων, ὡς ἀπεδείχθη ὕστερον.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας ἐμελλε νὰ περιφέρηται πρὸς φανταστικὴν καταδίωξιν τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Εἶχεν ἀναβῆ δις ἤδη ὄλους τοὺς λόφους τῆς Ἀκαρνανίας, εἶχε διαβῆ δις ὄλας τὰς κοιλάδας αὐτῆς. Καὶ μόνον εἰς τὴν θέσιν Ζυγουριὰν δὲν εἶχε ποτε πλησιάσει. Ἡ μονοτονία αὕτη τῆς καταδίωξεως ἐπ' ὀλίγον μόνον διεκόπη, διὰ τῆς ἀπροόπτου ἐπιθέσεως αὐτοῦ τοῦ Μηλιόνη, ἣν διηγῆθημεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι βαρέως φέροντες ὅσῃν ἔπαθον φθοράν, ἦσαν ἀπαρηγόρητοι, καὶ ἐγόγγυζον κατὰ τῶν αἰωνίων ἀναβολῶν τοῦ Κλεισούρα. Τότε οἱ συνετώτεροι τῶν ἀγάδων τῆς Ἀκαρνανίας, οἵτινες ἦσαν, ὡς πάντοτε συμβαίνει, οἱ πλουσιώτεροι, ἔστησαν συμβούλια... ἔβλεπον τὰ βαλάντια. Εὐρέθη δὲ καὶ ἄνθρωπος ἐπιτήδειος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις, ὅστις ἔπεισε τὸν Σουλεϊμάνην, αὐτὸν τὸν πιστὸν φίλον τοῦ Χρήστου Μηλιόνη, ν' ἀπέλθῃ πρὸς τὸν κλέφτην ὡς ἀπεσταλμένος, ἀπώρητον ἔχων ἐντολὴν νὰ τὸν δολοφονήσῃ.

Ὁ ἀπονήρευτος κλέφτης ὑπέδειχεν τὸν Τοῦρκον μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας. Ἡνοῖξε πρὸς αὐτὸν τὴν καρδίαν του, ἐξέτεινεν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὴν σκηνὴν του, παρέθηκεν αὐτῷ τὴν λιτὴν τράπεζάν του, διέταξε τὸν Τσιντζούραν, τὸν ἀοιδόν, νὰ τραγουδήσῃ ὄλα τὰ ἄσματα ὅσα εἴξεν, πλὴν

τῶν ἠρωϊκῶν. Ἡ πλόσκα ἐτελείωσε δώδεκα κύκλους περὶ τοὺς συνδαιτυμόνας, ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα μεταβαίνουσα, ὁ ξενιζόμενος ἠὐθύμησεν, ἐφαιδρύνθη, κατενύγη, ἐσχυρώθηκε.

— Τί ἔχεις, Σουλεϊμάνη; τὸν ἐρωτᾷ ὁ Χρῆστος; τί ἔπαθες, βλάμη;

— Τίποτε, βλάμη μου, ἀπήντησεν ὁ Ἄλθανός, καὶ τι θυμήθηκα.

— Πιέ, νὰ τὸ ξεχάσῃς, εἶπεν ὁ Χρῆστος. Ὁ Σουλεϊμάνης ὑπήκουσεν, ἀλλ' ἡ ὀμίχλη τῆς κατηφείας δὲν παρήλθεν ἀπὸ τῆς μορφῆς του.

Ὁ Χρῆστος δὲν τὸν ἠρώτησε τὸ δεύτερον, ἀλλ' εἰς τῶν δαιτυμόνων, ὁ γέρον Τσποτῆς, ὅστις πρὸ ὀλίγου ἐθεραπεύθη ἐκ τῶν τραυμάτων του (εἶχαν παρέλθει δύο σχεδὸν μῆνες ἀπὸ τῆς ἐν Δαγκόβη συμπλοκῆς) εἶχε συλλάβει ὑπονοίας, καὶ κατώπτευε τὸν Τοῦρκον διὰ τοῦ ἐτέρου τῶν ὀφθαλμῶν.

— Κάτι ἤθελα νὰ τοῦ πῶ τώρα, ἐψιθύριζε καθ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ θὰ μὲ πῆ κουτόν.

— Τί μουρμουρίζεις, γέρο Τσποτῆ; εἶπεν ὁ Χρῆστος.

— Τίποτε, καπετάνο, ἀπήντησεν ὁ γέρον.

Καὶ συσταλεὶς εἰς μίαν κόγχην ὁ γέρον Τσποτῆς, ἀπεφάσισε νὰ μὴ σκέπτηται πλέον τίποτε. Εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην θαυμασίως συντείνειν ἡ πλόσκα, ἥτις εὐρίσκετο εἰς τὸν δέκατον καὶ τρίτον γύρον τῆς.

Μόνον ἐκ τῶν συνδαιτυμόνων δὲν ἔπινον ὁ Χρῆστος Μηλιόνης καὶ τινες ἄλλοι τῶν κλεφτῶν τηροῦντες τὴν περὶ νηφαλιότητος σεπτὴν εἰς τὰς τάξεις τῶν ῥήτρων. Ἡ ἀρχαία τῶν κλεφτῶν πεῖρα ἐδίδασκεν αὐτούς ὅτι, ὅσάκις κλέφτης ἔπαθέ τι κακόν, ἔπαθε τοῦτο κατόπιν ἀμέτρου οἰνοποσίας, ἢ ἔνεκα ἄλλης ἀμαρτίας. Ἐντούτοις καὶ αὐτὸς ὁ Σουλεϊμάνης, ὅσον καὶ ἂν ἠλευθερίαζε περὶ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κορανίου, δὲν ἦτο ὅμως ἄλλοτε ἀκρατῆς οἰνοπότης, ὅσον ὁ Χρῆστος Μηλιόνης εἴξεν. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι σήμερον καὶ ἐνθυμεῖτο, εἶπε.

Κάτι ἐνθυμεῖτο τῷ ὄντι. Ἐνθυμεῖτο τὸ πλῆρες χρυσίου θαλάντιον δι' οὗ εἶχε διαφθερῆ παρὰ τῶν ὀμοθρήσκων του, ὑποσχέθει νὰ φονεύσῃ τὸν φίλον του Χρῆστον Μηλιόνην.

Μικρὸν ἀκόμη καὶ ὁ Σουλεϊμάνης τοσοῦτον εἰχε σκοτισθῆ ὑπὸ τοῦ οἴνου, ὥστε ἤρχισε νὰ κλαίῃ μὲ ἀληθῆ δάκρυα.

— Τί ἔχεις, βλάμη; τῷ λέγει πάλιν ὁ Χρῆστος.

— Σήκω, πᾶμε νὰ σοῦ πῶ, ἀπήντησεν ὁ Ἄλθανός.

Καὶ ἐπορεύθησαν κατὰ μόνας ἀμόφτεροι. Ἐκεῖ ὁ Χρῆστος Μηλιόνης ἐμελλε ν' ἀκούσῃ τὴν ἀλόκοτον ἐκεῖνην ἐξομολόγησιν, ἣν οὐδ' εἶχε φαντασθῆ ποτὲ εἰς τὴν ζωὴν του. Ὁ Σουλεϊμάνης τῷ ὁμολόγησεν ὅτι ἦτο βαλμένος νὰ τὸν σκοτώσῃ.

Τότε ὁ Χρῆστος Μηλιόνης ἐξέπεμψε τὴν ματωμένη ἐκεῖνην κραυγὴν:

— Ὁ Θεὸς καὶ ἡ γῆ δὲν τὸ βαστᾷ! Ἐμένα, τὸν ἀδερφοποιτό σου!

ΚΓ'

Καὶ τὸ πρῶτον κίνημα αὐτοῦ ὑπῆρξε ν' ἀρπάσῃ τὸ τουφέκιον. Ἐντούτοις ὁ Σουλεϊμάνης ἔπεσεν εἰς τὸν τράχηλόν του καὶ τὸν ἰκέτευεν...

Οἱ κλέφται ἰδόντες ἐκ τοῦ ἀπέναντι, ἔσπευσαν νὰ ἔλθωσι πρὸς τούτους. Καὶ οὐδεὶς ἐπρόφερε λέξιν, τὰ διασταυρούμενα βλέμματα μόνον ἠρώτων τί συνέβαιναν.

Δὲν ἐτόλμησαν νὰ πλησιάσωσι πολὺ πρὸς τὸ τὸ σύμπλεγμα, ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἀρχηγόν των. Μίαν λέξιν ἤκουσαν μόνον, ἣν ἐπρόφερε μεγαλοφώνως ὁ Χρῆστος Μηλιόνης.

— Φεῦγα! Τί κάθεται;

Ἀλλ' ὁ Σουλεϊμάνης ἐπέμενε, ὠμίλει σιγὰ, καὶ καθικέτευε τὸν Χρῆστον. Αἱ λέξεις δὲν ἠκούοντο, ἀλλ' ἐάν τις τῶν παρόντων εἰς τὴν σκηνὴν ἐγίνωσκε τί εἶχε συμβῆ, καὶ ἔβλεπε τὴν ἔκφρασιν ταύτην τοῦ προσώπου του, θὰ ἠδύνατο ὡς ἔγγιστα νὰ ἐρμηνεύσῃ οὕτω τὰ λεγόμενα. «Πῶς νὰ χωρῶ εἰς ἐκεῖνους ποῦ μ' ἔστειλαν; Ποῦ νὰ πάγω νὰ ζῆσω; Σκότωσέ με καλλίτερα.» Ἡ προσκυνήσῃ με τὸ καλόν, ἢ σκοτώσέ με.»

— Ἐγὼ! ἐγὼ νὰ προσκυνήσω! ἀπήντησεν ὁ Χρῆστος Μηλιόνης. Εἰ νὰ προσκυνήσω τοὺς Τοῦρκους;

— Θὰ σὲ κάμουν δερβέναχα, ἀπῆλθα ὁ Σουλεϊμάνης. Θὰ σὲ κάμουν πρῶτον καπετάνο εἰς ὄλα τὰ χωριά.

— Νὰ μὴν τὸ ξαναπῆς αὐτό, ἀνέκραξεν ἀγρίως ὁ Χρῆστος, εἰ δὲ μή, σ' ἔφαγα...

Καὶ ἀπαθήσας ἀπὸ τοῦ στήθεος του τὸν Σουλεϊμάνην, ἐχώρησεν ὀπίσω δύο βήματα, καὶ ἐφαίνετο ἔτοιμος νὰ ὀρμήσῃ κατ' αὐτοῦ.

— Εἶσαι προδότης! ἔκραξε πρὸς αὐτόν.

— Ἐχάθηκα, ἐψιθύρισεν ὁ Σουλεϊμάνης, συνάπτων τὰς χεῖρας.

— Μὴ φοβᾶσαι, εἶπεν ὁ Χρῆστος, δὲν θὰ σὲ χαλάσω ἀποχεριοῦ, ὡπως σοῦ ἔπρεπε· μαζί σου θὰ χτυπηθῶ. Φέρτε τὰ καρυφύλλια ἔδῳ, ἔκραξε πρὸς τοὺς κλέφτας.

Ἐκεῖνοι ὑπήκουσαν, ἀλλὰ δύο ἢ τρεῖς ἐξ αὐτῶν παρουσιάσθησαν πρόθυμοι νὰ μονομαχήσωσιν ἀντὶ τοῦ ἀρχηγοῦ πρὸς τὸν Σουλεϊμάνην.

Τοιαύτην προσφοράν δὲν ἠδύνατο ὁ ἀρχηγὸς νὰ δεχθῆ. Τούναντίον εἶχεν ἀπόφασιν αὐτὸς νὰ μονομαχήσῃ. Ἀλλ' ὁ Σουλεϊμάνης ὅστις ὡς ἐκ τῶν συμβάντων τούτων, εἶχεν ἀνανήψῃ ἐκ τῆς μέθης ἤδη, ἐτόλμησε νὰ προτείνῃ μίαν ἀντίρρῃσιν.

— Ἀποῦ βρισκομαι σὰ χερίά σου, εἶπε, ποῖός μου ἀποκρίνεται πῶς θὰ μὲ ἀφήσουν νὰ

φύγω οἱ σύντροφοί σου, ἂν τύχῃ καὶ σὲ σκοτώσω;

Ἡ παρατήρησις αὕτη ἐφάνη εὐλογος εἰς τὸν Χρῆστον Μηλιόνην. Προσκαλέσας τοὺς προκρίτους τῶν κλεφτῶν του εἶπεν αὐτοῖς:

— Ἐλάτε, παιδιά, ν' ἀμόσετε ἔστω σπαῖ καὶ ἔστω σταυρό, νὰ τὸν ἀφήσετε νὰ φύγῃ, ἂν μὲ σκοτώσῃ.

Οἱ κλέφται ἐθεώρησαν ἀλλήλους ἀπορηματικῶς. Οὐδεὶς ἦτο πρόθυμος νὰ κάμῃ τὴν ἀρχὴν. Οὐδεὶς ἐκινήθη.

Ὁ Χρῆστος Μηλιόνης τοὺς ἐπέπληξε.

— Κανένας σας δὲν κρένει; βούβα σᾶς ἔπιασε!

Τέλος ὁ Τσποτῆς, καὶ μετ' αὐτόν ὁ Πευκόρραχος, διεμαρτυρήθησαν.

— Ἐγὼ δὲν ἀμόνω.

— Μῆτ' ἐγὼ.

— Ὄντας σκοτωθῆς ἐσὺ, καπετάνο, εἶπεν εὐστόχως ὁ γηραλέος Τσποτῆς, κανένα κουμμάντο δὲν θάγαυμε, καὶ τότε ποῖός θὰ ἐμποδίσῃ τὰ παλληκάρια;...

Ἀφῆνω ἔσένα καὶ τὸν Πευκόρραχον ἔστω ποδάρι μου, ἐπέμεινε ὁ Χρῆστος· οἱ δύο σας πρέπει νὰ μοῦ ὑποσχεθῆτε ὅτι δὲν θὰ ἀφήσετε νὰ τὸν βαρέσουν.

Οἱ δύο κλέφται συνεκινήθησαν καὶ ἴσταντο διαστάζοντες.

— Καὶ ἂν ἐσεῖς δὲν φανῆτε ἄξιοι, προσέθηκεν ὁ Μηλιόνης, ἀφῆνω ἔστωις Τσεκουραῖους κατάρα νὰ σᾶς πάρουν τὸ καπετανᾶτο, καὶ νὰ σᾶς πολεμήσουν, ἂν δὲν φυλάξετε τὴν διαθήκη μου.

Τότε ὁ Τσποτῆς καὶ μετ' αὐτόν ὁ Πευκόρραχος, κατηφῆς καὶ τεθλιμμένοι, ἔτειναν τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ξίφους, καὶ ὤμωσαν ν' ἀφήσωσιν τὸν Σουλεϊμάνην ἐλεύθερον, ἂν ἐφόνευσεν τὸν προσφιλεῖ ἀρχηγόν των.

ΚΔ'

Εἰς τὸ χωριὸν Πευκάκια, ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ Βάσω, ἀπῆλθεν ὁ Νίκος τὴν ἐπαύριον, καὶ διηγῆθη μετὰ θαυρῶν τὸ σπαραξικάρδιον τέλος τῆς ἱστορίας ταύτης. Ὁ ἠρωϊκὸς πρόμαχος τῆς Ἀκαρνανίας δὲν ἦτο πλέον μετὰ τῶν ζώντων.

Ἀλλὰ καλλίτερον παντός ἄλλου διηγούνται τὴν ἔκβασιν τῆς πάλης οἱ δύο στίχοι τοῦ ἠρωϊκοῦ ἄσματος:

Μὲ τὸ τουφέκι πρέξαν, ἕνας νὰ φάῃ τὸν ἄλλο, φωτιὰν ἐδῶκαν στῆ φωτιά πέφτουν κ' οἱ δύο στὸν [τόπο.

Καὶ οὕτως ὅ,τε προδότης τῆς φιλίας καὶ ὁ ἀπαράμιλλος μαχητῆς τῶν ἑρέων ἔσχοι κοινὸν τὸν πότμον, καὶ ἐβρέξαν διὰ τοῦ αἵματός των τὸ αὐτὸ ἔδαφος.

Σκοτεινὴν τινα νύκτα τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁ Κώστας μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων του, ὁ

Νίκος καὶ ἡ Βάσω, μὴ βλέποντες ἑαυτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ, κατόρθωσαν νὰ φύγωσι καὶ διεπεραιώθησαν εἰς Λευκάδα. Ὅπως συγχωρήσῃ ὁ Κώστας τὸ ἀμάρτημα, ἢ μᾶλλον τὸ ἀτύχημα, τῆς θυγατρὸς του, ἐδέησε νὰ μεταβιβάσθῃ πρὸς αὐτὸν αἰ ὑσταταὶ παραγγελίαι τοῦ Χρήστου Μηλιῶνη, δι' ὧν ἐγένετο ἐγγυητὴς ὑπὲρ τῆς ἀναδεκτῆς του. Ὁ δὲ Νίκος οὐδεμίαν παρακαλεύσεως ἀνάγκη εἶχεν ἵνα συγχωρήσῃ. Μετὰ ἕξ μῆνας λήξαντος τοῦ πένθους, ὅπερ ἔφερον ἡ νεᾶνις διὰ τὸν νονόν της, ἐτελέσθη ἐν Λευκάδι ὁ γάμος.

Τὴν αὐτὴν συγκατάβατιν ὅμως δὲν ἔδειξε καὶ ὁ ἀπαγωγεὺς τῆς Βάσως πρὸς τὴν μαύρην, τὴν δύσμοιρον Φατμάν. Χωρὶς νὰ ἐννοήσῃ τί ἔπαιε, κατεβιβάσθη ζώσα εἰς βαθύ φρέαρ, καὶ ἐκεῖ εὗρε σκληρὸν τὸν θάνατον· μετ' ὀλίγον χρόνον καὶ αὐτὸς ὁ Καλλὴλ ἀγᾶς ἐδολοφονήθη ὑφ' ἐνὸς τῶν ὁμοθησῶν του.

Ἐκ τῶν συντρόφων τοῦ Μηλιῶνη, οἱ πλεῖστοι ἠκολούθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του τοὺς Τσεκουραίους, καὶ διέπρηναν εἰς πολλὰς συμπλοκάς. Ὁ γέρον Τσποτῆς ἐκὼν παρητήθη τὴν ἀρχηγίαν, ὁμοίως καὶ ὁ Πευκόρραχος, ἐκεῖνος μὲν ὡς λίαν πρεσβύτης, οὗτος δὲ ὡς ἄγαν δυσκίνητος.

Περὶ τοῦ Καμπόσου οὐδὲ λέξις ποτὲ ἠκούσθη, οὐδ' ἔμαθέ τις τί ἀπέγεινε.

Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Η ΚΕΡΚΥΡΑ ΕΝ ΕΤΕΙ 1836

Συνέχεια· ἴδε προηγούμε. φύλλον.

Πλὴν τοῦ Ἀνδρέου Μουστοξύδου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ἀσωπίου, τῶν κορυφαίων τῆς Κερκύρας φιλόλογων, ἐγνώρισα καὶ ἄλλους πολλοὺς τῶν ἀκαδημαϊκῶν πολιτῶν. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐνταῦθα σπουδάζοντων ἀνέκρουσιν εἰς τὴν Ἰόνιον πολιτείαν, οἱ δὲ λοιποὶ ὀλίγοι κατάγονται ἐκ τῶν γειτονικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ βασιλείου, καὶ οὗτοι θεωροῦσι τὴν ἐν Κερκύρᾳ ἀκαδημαίαν οὐχὶ ὡς τι αὐταρχικῆς καὶ τέλειον διδασκῆριον, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς πρόδρομον διὰ τὰ πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας ἢ πρὸς διαμονὴν ἐν Παρισίοις. Καὶ ἐν μὲν προτέροις χρόνοις οἱ ἐξ Ἑλλάδος φιλεπιστήμονες μετέβαινον ἐντεύθεν εἰς τὰ ἰταλικὰ πανεπιστήμια, εἰς Πάδουαν καὶ Πίσαν, ἀλλὰ τῶρα ἡ φήμη τῆς γερμανικῆς ἐπιστήμης ἐταπεινώσε λίαν τὴν περὶ τῶν ἰταλῶν ιδέαν. Ἀλλ' οἱ Ἑπτανήσιοι δὲν διαπνέονται ὑπεράγαν ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸν βορρᾶν πόθου τούτου, ἀρκοῦνται δὲ δικαίως ἐν Κερκύρᾳ τὰ ἐν τῷ προγράμματι περιλαμβανόμενα μαθήματα, ὅπως κατόπιν διαβιώσωσιν ἐν τῇ πατρίδι νῆσῳ ὡς ὑπάλληλοι, δικηγόροι ἢ ἰατροί. Ἐν αὐτοῖς εὗρον πολλοὺς μετ' ἀγάπης διατρίβοντας περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν τῶν Ἀγγλων προστατῶν, λαλοῦντας εὐχερέστατα τὴν

ἀγγλικὴν καὶ ἔχοντας ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτῶν τὸν Σαικσπέιρον, Βύρωνα, Βάλτερσκοττ, Σέλλεϋ, καὶ ἄλλους ἀνδρας τοῦ βρεττανικοῦ Παρνασσού.

**

Σὺν τοῖς ἄλλοις ἐγνώρισα Κεφαλλῆνά τινα, προσηνῆ νεανίαν μεταβάλλοντα ἐν τρυφερᾷ ἡλικίᾳ εἰς Ἀγγλίαν καὶ αὐτόθι ἀνατραφέντα, ἀλλ' ὅμως οὐδαμῶς ἐκ τούτου ἀποβαλόντα τὴν πρὸς τὴν γενέτειραν ἀρροσίωσιν. Μετὰ τούτου εἶχον συμφωνήσει νὰ διατρέξωμεν ἐφιπποὶ τὴν νῆσον ἐφ' ᾗ ἐξήλθομεν φαειρᾶν τινα ἐαρινὴν πρωΐαν διὰ τῆς βασιλείου πύλης (Porta reale) ὅπως ἀναζητήσωμεν ἵππους. Ἐκεῖτο δ' ἐκεῖ οὐ μόνον ἐν τῷ βᾶθει κήπου καλύβη, εἰδυλλιακῶς μικρὰ καὶ γραφικῶς ἐτοιμόρροπος, ὑπὲρ ἣν ἐρασιμῶς συνεκάμπτοντο δύο ὑψηλαὶ καστανεαί, ἐλαφρῶς σειόμεναι ὑπὸ δροσερῶν ζεφύρων. Ὑπερθεὶ δὲ τῆς βρυσσκεποῦς στέγης, ἐφ' ἧς ἐκυμαίνοντο ποὺ καὶ ποὺ ἀνθη περικαλλῆ, ἐξηπλοῦτο κισσὸς εὐθαλῆς ποικίλα διαγράφων σχημάτια καὶ διὰ μὲν τῆς ἐτέρας τῶν μυριοδακτύλων αὐτοῦ χειρῶν δραττόμενος τῶν ὑποσκίων κλάδων, διὰ δὲ τῆς κρεμαννυμένης κάτω τῆς ἐσχατιᾶς τῆς στέγης ἀπτόμενος ἀτημελήτως τῶν ἀπὸ τῆς γῆς φουμένων λεριῶν. Τὸ πᾶν ἐχλόαζε καὶ ἐθαλλε περὶ τὸν οἰκίσκον. Ὅπισθεν λοχμῶδους αἱμασιᾶς κιναρῶν ἠπλοῦντο κρᾶμβαι θαλεραὶ· ἐδῶ μὲν ἐθαλλον νεαροὶ θρίδακες, ἐκεῖ δ' ἀπήστραπτε πολυποικίλος τάπης ἀνθέων καλλιχρῶν, ἐνθα δὲ ἡ σκαπάνη δὲν ἔχει ἐργασθῆ, ἐφύοντο μύρτοι καὶ ῥοδαὶ καὶ ροκί, ὑφ' ἧς ἐκρύπτοντο ἀνθη χαμαικεράσων· πέραν δ' ἀτάκτως ἐβλάστανον αἱ ἐλαίαι μεσταὶ ὀρίμων μελανῶν καρπῶν, διὰ δὲ τοῦ κήπου παντός ἔπνεεν ἡρεμαῖος ψίθυρος πρῶτον ἀνέμων καὶ ἔπειτα φαειρῶν κελάδην τῶν πτηνῶν. Ἔστημεν ἐκεῖ μακρὸν καὶ ἰσοπέδιον, εὐφραίνόμενοι ὅτι μὲν ἐπὶ τῇ θέᾳ ἀνθους τινός, ὅτι δ' ἐπὶ δένδρῳ, ἕως τέλος ἐφθασε πρὸς ἡμᾶς διὰ φυλλοσκεποῦς διαδρόμου βραδινὴ κόρη, φέρουσα ἐπὶ κεφαλῆς ἀρχαιοπρεπῆ ὕδριαν οἴαν ἔφερον ἡδὴ αἱ γυναικες τῶν Φαιάκων. Μαθοῦσα δὲ τί ἐζητοῦμεν ἔθηκε κατὰ γῆς τὴν ὕδριαν μειδιῶσα καὶ ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ οἰκίσκου δύο εὔσωμα ἵππάρια, κτήνη οὕτω κομψά ὥστε οὐδεὶς ἤθελε φαντασθῆ νὰ τὰ ζητήσῃ ὅπισθεν τῶν διερωγῶτων τοίχων τῆς πτωχικῆς ἐκείνης καλύβης. Ἐπειτα δ' ἐκόμισε εὐσταλῆ ἀγγλικὰ ἐφιππία παρέχοντα ἀνάπαυσιν, ἣν εἶχον κατ' ἀνάγκη λησιμονήσει ἐν Ἑλλάδι, ἐνθα τὸ ἐφιππῶν εὐρίσκειται ἐν ἀχρηστίᾳ, τοῦ ἵππεως ἐδραζομένου ἐπὶ ἐνοχλητικῶν τουρκικῶν σαγμάτων. Ἐπιβάντες δὲ τῶν ἵππων καὶ πληζάντες αὐτοὺς ἐκινήσαμεν αὐτοὺς εἰς ταχύν τριποδισμόν.

Ἀπὸ τῶν πυλῶν τῆς Κερκύρας ἄγουσι πρὸς ἀπάσας τὰς διευθύνσεις τῆς νήσου αἱ ἀρισταὶ τῶν ὄδων, κατὰ τὴν γνώμην τῶν νησιωτῶν τὸ πο-

λυτιμότερον τῶν ἀγαθῶν ὅσα ὀφείλουσιν εἰς τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν. Ἐξελέξαμεν κατὰ πρῶτον τὴν ἄγουσαν πρὸς μικρὰν μονήν, κειμένην παρὰ τὴν ὁδὸν οὐ μικρὰν τῆς πόλεως, ἐν ἣ καίται ἡ κόκινος τοῦ κυβερνήτου Καποδιστρίου, ἣν οἱ συγγενεὶς τοῦ μετεκόμισαν ἐκ Ναυπλίας. Ἀκούσας τοῦ κτύπου ἡμῶν ἠνέφξε τὴν θύραν μοναχὸς τις, καὶ εἰσήλθομεν εἰς στενὴν αὐλήν, περιτοιχιζομένην ὑπὸ τοίχων καταρρεόντων καὶ σκιαζομένην ὑπ' ὀλίγων πυκνοφύλων δένδρων. Μικρὸν ἐκκλησίδιον πρόσκειται τῷ ἡρέμῳ τούτῳ χώρῳ, ὀλίγον τι μόνον φωτιζόμενον, ψυχρὸν, καλοῦν εἰς προσευχὴν. Ὅπισθεν δὲ τοῦ ἀγίου βήματος ἐν φωτεινότερῳ παρεκκλησίῳ καίται ὁ τάφος ὃν ἐζητοῦμεν, παρ' αὐτῷ δ' ἄλλος κρύπτων τὰ ὄστᾳ ἐτέρου πρότερον θανόντος μέλους τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Ὁ τοῦ κυβερνήτου ἀποτελεῖται ἐκ λίθου ἀπλοῦ, λευκοῦ, ὀρθίου, ἐφ' οὗ εἶνε ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομά του.

Ἐξηκολούθησαμεν τὴν ἱππηλασίαν. Συνηνοῦμεν πολλοὺς χωρικοὺς, ἀνδρας ἠλιοκαεῖς, λιποσάρχους, μετρίους τὸ ἀνάστημα, κομίζοντας εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ τῶν ὄνων αὐτῶν ἐν ἀσκήσι τραγί-οις ἐλαιον ὑπ' αὐτῶν ἐκπιεσθέν. Ἐφ' ὅσον δ' ἀπεμακρυνόμεθα ἀπὸ τῆς πόλεως, τόσῳ σπανιότεροι ἐγένοντο οἱ ἀνθρωποι, ἀλλὰ καὶ τόσῳ ὠραιότερα ἡ χώρα.

Κατηθύνθημεν δὲ τὴν πρὸς τὰ ὄρη καὶ εὐρέθημεν μετ' οὐ πολὺ ἐπ' ἀνωφερίας, καὶ δὴ ἐπὶ λεωφόρου ἐνούσης τὴν πρωτεύουσαν μετὰ τῶν χωρικῶν τῆς δυτικῆς ἀκτῆς καὶ ἀγούσης διὰ τῶν ὄρων ἅτινα διασχίζουσι τὴν νῆσον κατὰ μήκος. Ἡ ὁδὸς ἀνήρχετο ὀρειοειδῆς διὰ πολλῶν στρωφῶν, ὅτι μὲν βαινούσα παρ' εὐδρῶν λειμῶνας, ὅτι δὲ παρὰ κήπους δένδρων ὀπωροφόρων, παρ' ἀμπελοφυτείας καὶ χλοοσκεπεῖς ἀγροτικούς οἰκίσκους, ἕως ἐφθάσαμεν εἰς διαίθρον δάσος δένδρων, ἐν ᾗ συνυφαίνοντο αἱ κυμαίνόμεναι κορυφαὶ ὑψηλά, ὑπερθεὶ τῶν ἡμετέρων κεφαλῶν, εἰς τάπητα διαφανῆ. Ἐβραδύναμεν τὴν πορείαν ὁ ψυχρὸς τοῦ δάσους ἀήρ ἦτο ζωογόνος. Ἡ τέριψις ἐπὶ τῷ ψιθύρῳ, ὃν προκαλεῖ κινούμενος ἀνωθεν ἡμῶν ὁ οὐρανὸς τοῦ φυλλώματος, εἶνε ἐθνικὸν αἴσθημα τῶν Γευτῶν. Ἡμεῖν δὲ μακάριος αἰσθανόμενος καὶ πάλιν ἡδὴ τὴν τοιαύτην φρικίαν.

Τέλος ἐξήλθομεν ἐκ τῶν εὐηνέμων ἐκεῖνων στοῶν τῶν δένδρων ἀναβάντες δ' ἔτι μικρὸν ἔστημεν, ἔχοντες ὀπισθεν ἡμῶν βράχον ἀποτόμως ἀνωφερῆ. Ἐίχομεν φθάσει ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας καὶ ἀπηλαβόμεν θέας ὑπερρυσοῦς. Πρὸς δυσμὰς ἐκεῖτο τὸ Ἰόνιον πέλαιος, γαληναῖον, ἀχανές· μόνον κατὰ τὰ πέρατα τοῦ ὀρίζοντος ἐφαίνετο ἀμυρᾷ κυανῆ λωρίς, ὡς νεφιδριον ἐν τῇ δύσει, καὶ ἦτο ἡ Ἰταλία. Πρὸ ἡμῶν δὲ τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου, ὄρη καὶ κοιλάδες, τὰ πάντα χλοερὰ καὶ ὑλομανοῦντα, οἰκοὶ λευκοὶ, χωρία καὶ πύργου ἐσπαρμέ-

νοι ἐν μέσῳ τῶν φυλλωμάτων. Ὑψηλαὶ κυπᾶρισσοὶ ἐξεῖχον διὰ μέσου ὡς μιναρῆδες ἐγγύς γιγαντιαίων θάλων δένδρων, ἐπεχόντων τόπων τζαμιῶν ἐπὶ βράχων ἀπορρώγων ἴσταντο ἐρημοκλήσια ἐν θέσει παραβόλῳ· ἐπέκεινα δὲ πάλιν ἡ θάλασσα καὶ προεξέχουσαι νῆσοι. Πρὸς δ' ἀνατολὰς μεταξὺ τοῦ βαθυχοῦ πελάγους τῶν δένδρων καὶ τῶν ἀποσιλιβόντων ὑδάτων τοῦ πορθμοῦ ἀνεδύετο ἡ Κέρκυρα, περιβαλλομένη ὑπὸ τειχῶν, προχωμάτων καὶ πύργων, ἐχόντων φαίαν, μεσαιωνικὴν καὶ ἐπίσημον τὴν ὄψιν. Ἐκεῖθεν δὲ τοῦ στενοῦ ἐκείνο τὰ γλαυκὰ τῆς Ἀλβανίας ὄρη, ἄνω καὶ κάτω, ἐφ' ὅσον ἐξικνεῖτο ὁ ὀφθαλμός. Καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ὕψουτο ὁ ἀνέφελος τοῦ οὐρανοῦ θόλος.

Ἐκεῖ ἔστημεν μακρὸν καὶ ἰσοπέδιον. Ἡ μὲν θάλασσα ἐθελεν ἡμᾶς διὰ τοῦ γαληναίου μεγαλείου τοῦ ἀχανοῦς αὐτῆς, ἡ δὲ γῆ προσεῖλκυεν ἡμᾶς διὰ τοῦ μυριοφύλου πλήθους ἐρασιμῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν πλασμάτων. Πόσον καλὸν εἶνε, ἐσκαπτόμην, ὅτι οἱ ἀνθρωποι τῶν πεδιάδων καὶ δρυμῶν ἀγνοοῦσιν ὅποσον λαμπρὸς εἶνε ὁ κόσμος· ἄλλως θ' ἀπέθνησκον ἐκ τοῦ πόθου ἢ θὰ ἤρχιζεν ἐκ νέου μετανάστευσις τῶν λαῶν!

Μετ' οὐ πολὺ ἐφθάσαμεν εἰς χωρίον κείμενον ἐν γραφικῇ θέσει. Ἐκκλησία τις καὶ ἀξιόλογά τινα ἀλλὰ καταρρέοντα κτίρια ἐκ τῶν χρόνων τῆς Βενετοκρατίας, παραδόξως ἐπιχειρησμένα, ἐκείνο ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀγορᾷ, ἐξ ἧς ἀφωορῶντο διάφοροι ἀνώμαλοι δρομίσκοι κατεχόμενοι ὑπὸ πτωχικῶν οἰκίσκων. Τινὲς αὐτῶν ἀνεργῶντο ἐπ' ἀλλήλους κατὰ τοῦ βράχου, ὅστις ὕψουτο ἀνωθεν τοῦ ἐτέρου τοῦ χωρίου, ἀλλ' ἀπαντες εἶχον πλοῦσιον πράσινον περιθώριον, πολλοὶ δ' ἐκείνο ἐν μέσῳ βαθείας σκιᾶς ὡς ἡδὴ τινὲς μεσοῦντος τοῦ δρόμου ἐν τῷ δάσει. Ἠρχίσαμεν νὰ διψῶμεν, διὸ ἀφιππεύσαμεν πρὸ τινος καπηλείου, οὗ ὁ κύριος ἐδείκνυεν εἰλικρινῆ χαρὰν βλέπων παρ' αὐτῷ πάλιν ξένους φραγκοφορεμένους. Ἠγάγε δ' ἡμᾶς μετὰ πολλῶν δειγμάτων σεβασμοῦ εἰς τὸ καπηλεῖόν του, συγκεκριμένον ἐκ χθαμαλοῦ πρὸς τὴν ὁδὸν ἀνοικτοῦ δωματίου, ἐν ᾗ παμμεγέθεις πίθοι οἴνου ἴσταντο ἐπὶ ζυλιῶν ὀκριβάντων. Τὸ ἔδαφος ἦτο ἀσανιδωτόν, ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων ἦσαν ἐπιτεκολλημένοι μεγάλαὶ εἰκόνας παριστάνουσαι τὰς πράξεις τοῦ Ναπολέοντος. Ὁ οἶνος ἦτο καλός, οὕτως ὥστε ἐπίομεν πολλῶν πλείονα ἢ ὅσον προϋτιθέμεθα. Τούτο ἤρεσεν εἰς τὸν οἶνοπόλην, ὅστις τοῦτο ἰδὼν ἔφερε καὶ ἄλλα τρωγάλια, ἦτοι καλὸν τυρόν, καλὰς ἐλαίους καὶ εὐγευστον λευκὸν ἄρτον. Πρὸς δὲ ἠγωνίζετο διὰ παντός τρόπου νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ διάθεσιν. Ἰδίως δ' ἔχαιρε βλέπων ὅτι ἐπιτυχῶς ἐλαλοῦμεν τὴν ἐγγῶριον γλῶσσαν, διὸ καὶ ἠπόρει λίαν ἀκούων ἡμᾶς συνομιλοῦντας ἀγγλιστί. Τέλος δ' ἔλυσε τὸ ζήτημα φανταζόμενος ὅτι πιθανῶς διετρίψαμεν μὲν πολλὰ ἔτη ἐν Ἀγγλίᾳ,

ἀλλ' εἴμεθα ὅμως Κερκυραῖοι, καθότι κατ' αὐτὸν οὐδεὶς τῶν ἐκ γενετῆς Ἑγγλων κατώρθωσε νὰ ἐκμάθῃ τὴν ἑλληνικὴν. Ἡμεῖς δ' ἐβεβαιώσαμεν αὐτὸν ὅτι ἐπιτυχῶς ἐμάντευσε τὸ διάγραμμα τῆς ἡμετέρας βιογραφίας, τοῦθ' ὕπερ ἦτο περίπου καὶ ἀληθὲς περὶ τοῦ συνοδοιπόρου μου. Πληρώσαντες δὲ δι' ὀλίγων ὁβολῶν τὰς συμποτικὰς δαπάνας, αἵτινες θ' ἀνήρχοντο πιθανῶς εἰς πολλὰ σελίνια, ἂν μὴ ἐβοήθει ἡμᾶς ἡ ὑποτιθεμένη ὁμογένεια, ἐπέβημεν καὶ πάλιν τῶν ἵππων, ἠγχαριστήσαμεν τὸν κἀπηλον καλέσαντα ἡμᾶς νὰ τιμῶμεν αὐτὸν συγνάκις διὰ τῆς ἡμετέρας ἐπισκέψεως, καὶ προσέβημεν περικιτέρω.

(Ἐπειτα τὸ τέλος.)

**Λ.

ΟΙ ΑΝΔΡΑΠΟΔΙΣΤΑΙ

Εὐρισκόμενος ἐν Σενναάρ εἶδον ἰδίους ὄμμασι πωλουμένους ἐν τῇ ἀγορᾷ πλείονας τῶν δισχιλίων δούλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Οἱ τὸ ἐμπόριον τῶν ἀτυχῶν τούτων διενεργοῦντες οὐ μόνον οὐδὲν ἀνησυχῶν διὰ τὸ μυστῆρον αὐτῶν ἔργον, ἀλλὰ καὶ ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς ἀστυνομίας, τῆς ὁποίας τὰ ὄργανα ἐπανέφερον εἰς τοὺς κυρίους τῶν τοὺς ἀποδιδράσκοντας δούλους. Ὁ δὲ στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς πόλεως, ἵνα μὴ καταλίπῃ ἐν ἀχρηστία τὸν ὑπὸ τῶν αἰγυπτίων προκατόχων του καθιερωθέντα νόμον, εἰσέπραττεν ἀναγκαστικῶς ἐν τᾷ ἄλλῳ δι' ἕκαστον ἔφθητον δούλον, καὶ ἡμισυ τᾷ ἄλλῳ δι' ἕκαστον παιδίον. Τὸ ἔντιμον τοῦτο ἐμπόριον ἀπέφερεν εἰς αὐτὸν ἑτησίαν πρόσοδον ἑκατοντακισχιλίων δραχμῶν.

Ἡ πρακτικότης χαρακτηρίζει ἀείποτε τὸν ἄγγλον. Μὲ διεβεβαίωσαν μάλιστα ὅτι ὡς προνοητικὸς ἄνθρωπος ὁ διοικητὴς ἐφρόντιζεν ἐπιτηδείως νὰ καθιστᾷ ἔτι καρποφόρον τὴν παχέαν αὐτοῦ πρόσοδον, ἀγοράζων δούλους δι' ἴδιον λογαριασμὸν καὶ μεταπωλῶν αὐτούς εἰς διαφόρους ἀγορὰς τοῦ Σουδάν.

Οὐδὲ πρέπει τις νὰ πιστεύῃ ὅτι κατηργήθη ἡ δουλεία ἐν Καροῦμ. Ἀπηγορεύθησαν μόνον αἱ μεγάλαι ἀγοραὶ τῶν μαύρων, τῶν ὁποίων ἄλλοτε ἦτο ἕδρα ἢ ἐν λόγῳ πόλις. Ἐπετρέπετο εἰς ἕκαστον ὅχι μόνον νὰ ἔχῃ δούλους, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀγοράζῃ τοιοῦτους ἐξωθεν καὶ νὰ τοὺς μεταφέρῃ παρ' ἐαυτῶν, ὅσους δήποτε τὸν ἀριθμὸν. Ἀπαξ μετενεχθέντες ἐν ἰδιωτικῷ οἰκήματι, μετεπωλοῦντο, ἀντηλλάσσοντο, χωρὶς νὰ διαταράσσονται τὸ παράπαν οἱ διενεργοῦντες τὰς ταιούτας συναλλαγὰς.

Ἡ ἀπαγόρευσις τῆς αἰσχρᾶς ταύτης ἐμπο-

ρίας, ἐντελῶς εἰκονικὴ καὶ διαταχθεῖσα μόνον καὶ μόνον πρὸς καθυσύχασιν τῶν φιλανθρώπων Εὐρωπείων, ἔσχεν ὡς μοναδικὸν ἀποτέλεσμα τὴν ἀντικατάστασιν τῶν δημοσίων διὰ τῶν ἰδιωτικῶν ἀγορῶν.

Δίκαιον εἶνε νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ κατάργησις τῆς δουλείας ἐν Σουδάν εἶνε ἀπολύτως ἀδύνατος. Ἡ κοινωνικὴ κατὰστασις τοῦ τόπου βασιζέται πᾶσα ἐπὶ τῆς παναρχαίας ταύτης συνθηλας, ἥτις εἶνε καθιερωμένη ὑπὸ τοῦ Κορανίου, καὶ οἱ πρακτικώτατοι ἄγγλοι γινώσκουσιν ὅτι ἐν γένει δὲν δύνανται νὰ μεταβληθῶσι βίτικῶς τὰ ἔθη, αἱ ἐξῆς, αἱ προλήψεις ὀλοκλήρου λαοῦ δι' ἄπλου θεσπίσματος, πρὸ πάντων ὅταν εἶνε μουσουλμανικὸς ὁ λαὸς οὗτος, καὶ ἡ συνήθεια τὴν ὁποίαν θέλουσι νὰ προγράψωσιν ἐπιβάλλεται ἐκ τῆς θρησκείας.

Ἐν Σουδάν ἐνθα ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος ἀτιμάζεται ἐργαζόμενος καὶ μάλιστα μεταπίπτει εἰς τὴν τάξιν τῶν δούλων, ἤθελεν εἶναι χιμαϊρικὴ ἢ πάλιν ἐναντίον παρομοίων ἠθῶν.

Ἀναχωροῦντες ἀπὸ τοῦ διοικητοῦ τοῦ Σενναάρ ἐπορεύθημεν πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ἀγορᾶς τῶν δούλων. Ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἀφθονία ἐξ αὐτῶν οἱ δυστυχεῖς ἀνήρχοντο εἰς πολλὰς χιλιάδας, διηρημένοι εἰς τόσους ὁμίλους ὅσοι καὶ οἱ κτήτορες αὐτῶν. Τοὺς εἶχομεν ἴδει τὴν προτεραίαν, ἀλλὰ μακρόθεν, κατὰ συνέπειαν δὲ δὲν εἶχομεν δυνηθῆ νὰ λάβωμεν ἀκριβῆ ἰδέαν περὶ τῆς καταστάσεώς των.

Οἱ σωματέμποροι εἶχον διαιρέσει τὸ ἀνθρώπινον ποίμνιον εἰς διάφορα τμήματα, κατὰ τὸ φύλον, τὴν ἡλικίαν, τὴν ρώμην, καὶ τὸ κάλλος· οἱ μᾶλλον τιμώμενοι ἦσαν οἱ διὰ τὰ χαρέμια προωρισμένοι νεανίσκοι καὶ νεάνιδες, ἀλλ' αἱ τιμαὶ αὐτῶν παραλλάσσουσι συνεχῶς ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος τῶν τελομένων ἀγοραπωλησιῶν.

Ὅτω καθ' ἄς στιγμὰς εὐρισκόμεθα ἐν Σενναάρ, νεαὶ κόραι δεκατεσσάρων ἕως δεκαεξῆ ἔτων ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Νουβᾶ, λαοῦ ἐνθα αἱ γυναῖκες ἔχουσι τὸ κανονικὸν καὶ ἐπιβάλλον σχῆμα τῶν Κιρκασίων καὶ δύνανται ἐν γένει νὰ ληθῶσιν ὡς πρότυπα πλαστικῆς ὠραϊότητος ἐτιμῶντο εἰκοσιν ἕως εἰκοσιπέντε τᾷ ἄλλῳ, ἐν ᾧ εἰς ἄλλας ἐποχὰς τοῦ ἔτους, καθ' ἄς ἡ ἀγορὰ εἶνε ὀλιγώτερον πολυπληθὴς, εἶνε διπλασία ἢ ἄξια των. Ἡ παρθενία των προστατεύεται φυσικῶς διὰ λίαν παρὰδόξου συνθηλας ὡς χρῆσει ἐντισι τῶν χωρῶν τοῦ Σουδάν, περὶ τῆς ὁποίας ὅμως δυσχερέστατον εἶνε νὰ δώσωμεν ἐνταῦθα πληροφορίας. Ῥωμαῖοι ἐργάται ἱκανοὶ νὰ ὑπηρετήσωσι μὲγάλως τὴν γεωργίαν μόλις ἔφθονον τὰ 15—16 τᾷ ἄλλῳ, τὰ δὲ παιδία κατὰ μέσον ὄρον 8—12 τᾷ ἄλλῳ, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας των. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι αἱ τιμαὶ αὗται χωροῦσιν ἀπαύστως ὑψοῦμεναι, καθ' ὅσον οἱ ἀγοράζοντες ἐν Σενναάρ τοὺς

δούλους προχωροῦσι πρὸς τὴν κάτω Νουβίαν καὶ εἰσχωροῦσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐνθα οὐδεὶς ἐνοχλεῖ τὸ ἐμπόριον των. Ἐκαστοῦ βένη διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας ἀπαιτοῦντος συνήλας δι' ἑαυτὸν ἐν τᾷ ἄλλῳ δι' ἕκαστον δούλον, ὡς δικαίωμα διόδου, ἀκολουθεῖ ἐκ τούτου σταθερὰ αὐξησις τιμῶν τῆς ὁποίας ἅπαν τὸ βᾶρος ὑφίσταται ὁ τελευταῖος ἀγοραστής· διότι γυνὴ ἀγορασθεῖσα ἀντὶ 100 δραχμῶν ἐν ταῖς χώραις τοῦ ἄνω Νείλου τιμᾶται ἐν Καῖρῳ 1000 μέχρι 1600 δραχμῶν.

Ἐν γένει δὲ εἰς τὰς εὐρείας πεδιάδας τὰς ἐκτεινομένας ἀπὸ τοῦ Κορδοφάν καὶ τοῦ Καδαί μέχρι τῶν Κυανῶν ὄρων καὶ εἰς τὰ μέρη τῶν μεγάλων λιμνῶν ἀπέρχονται ἅπαξ ἢ δις τοῦ ἔτους οἱ θηρευταὶ τῶν δούλων, ἵνα συντελέσωσι τὰς ἀγορὰς αὐτῶν, μεταξὺ τῶν ἀγροτικῶν καὶ εἰρηνικῶν πληθυσμῶν τῶν χωρῶν ἐκείνων. Ὡς ἐξῆς δὲ συνήλας πραγματοποιεῖται ἡ μυστῆρα αὕτη θήρα, τὴν ὁποίαν δικαιούνται νὰ ἐπιχειρῶσιν μόνον οἱ ἐκ τῆς φυλῆς τῶν πολεμιστῶν.

Ὅταν ἀρχηγὸς τις συλλάβῃ τὸ σῆδιον νὰ κῆλθῃ πρὸς τοιαύτην ἐκδρομὴν, ζητεῖ τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν ἀπὸ τὸν Σουλτάνον τοῦ Καδαί, τοῦ Δαρφούρ, ἢ ἀπόπάντα ἄλλον ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται. Μετὰ τὸν ἀμοιβαίῃ συγκαταθέσει προσδιορισμὸν τοῦ εἰς τὸν κυριάρχην πληρωτέου δασμοῦ, ὅστις εἶνε συνήλας τὸ ἡμισυ τοῦ προσδοκώμενου κέρδους, ὁ ἀρχηγὸς ἐφωδιασμένος διὰ τοῦ σφετᾶ ποιεῖται ἐπίκλησιν πρὸς πάντας τοὺς θέλοντας νὰ συνενωθῶσι μετ' αὐτοῦ πολεμιστὰς, τηρεῖ δὲ μεγίστην ἐχεμυθίαν περὶ τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον μέλλει νὰ τοὺς ὠδηγήσῃ ἵνα μὴ ὁ λαὸς, τὸν ὁποῖον πρόκειται νὰ κυριεύσωσι, δυνηθῆ νὰ ἀποφύγῃ διὰ τῆς φυγῆς τὴν θλιβερὰν τύχην, ἥτις τὸν ἀναμένει.

Μεθ' ὅ ἡ συμμορία καταλλήλως ἐξωπλισμένη ἀναχωρεῖ ἐπὶ γοργῶν ἵππων καὶ καμήλων, ἐνσκήπτει ἐξαίφνης τὴν νύκτα εἰς ἐν χωρίον, τὸ περικυκλώνει καὶ ἀπάγει ἀναίμωτοι αἰχμαλώτους ἅπαντας τοὺς κατοίκους αὐτοῦ. Πᾶς ὁ ἀποπειρώμενος νὰ διαφύγῃ κατασφάζεται ἀνηλεῶς. Ἄμα τῇ ἡμέρᾳ ἄρχεται ἡ ἐκλογή· οἱ γέροντες καὶ οἱ ἀνάπηροι ἀποδίδονται εἰς τὴν ἐλευθερίαν, πάντες δ' οἱ ἄλλοι δεσμεύονται ἀνὰ τέσσαρες, καὶ συνεννοῦνται πρὸς ἀλλήλους διὰ δύο ἰνδοκαλάμων, περισφιγγόνταν τὸν λαμόν, ἀφιέμενοι ὑπὸ τὴν φύλαξιν ἑριθμοῦ τινος πολεμιστῶν· σπεύδουσι δ' οἱ λοιποὶ πρὸς νέας ἀρπαγὰς, μέχρις οὗ ὁ ἀρχηγὸς συμπληρῶσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν δούλων τοὺς ὁποίους ἐσκόπει νὰ συναγάγῃ· ἀποστέλλεται τότε τὸ ἀνήκον μέρος εἰς τὸν παρασχόντα τὴν ἄδειαν ἡγεμόνα, τελεῖται δὲ ἡ πρὸς ἀλλήλους διανομὴ ἐπὶ τῶν ἀκολουθῶν βάσεων.

Τὸ τρίτον τῶν ὑπολειφθέντων ἀνήκει εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκστρατείας, καὶ τὰ ἕτερα δύο τρίτα εἰς τοὺς ὁπαδούς του. Δέκα δούλοι ὑπολογί-

ζονται συνήλας δι' ἕκαστον· κάτω τῶν δέκα ἐτῶν, δύο παιδία δὲν ἀποτελοῦσιν ἢ μίαν κεφαλήν, ἐν τῇ διανομῇ δὲ ταύτῃ οὐδεμία λαμβάνεται φροντίς περὶ τῶν συγγενειῶν τῶν δυστήνων θυμάτων. Αἱ σύζυγοι ἀποχωρίζονται ἀσπλάχνως τῶν συζύγων καὶ τὰ παιδία τῶν μητέρων. Ἄπαντες πωλοῦνται εἰς τοὺς ἀκολουθήσαντας τὴν ἐκδρομὴν ἐμπόρους, οἵτινες τοὺς ὠδηγοῦσιν εἰς τὰς διαφόρους ἀγορὰς τοῦ Σουδάν.

Κατεβλήθησαν αἱ καρδίαι ἡμῶν θεωρούντων τὰ συγκινητικὰ θύματα τῆς ἀποτροπαιοτέρας τῶν προλήψεων περίλειστα δίκην προβάτων, ὀλογοῦμενα ὑπὸ πυρώδη οὐρανόν, στεροῦμενα καὶ τῆς λεπτοτέρας σκιᾶς, ἀναπαύοντα τοὺς ἀλγοῦντας πόδας των ἐπὶ τῆς καυστικῆς ἄμμου, ἐξοιδημένα ἐκ τοῦ καύσανος καὶ τῆς ἀκινήσιας. Ἡθελήσαμεν νὰ ἐγγίσωμεν τὸ ἔδαφος διὰ τῶν χειρῶν, ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ δύο δευτερόλεπτα ἠδυνήθημεν νὰ ὑπομείνωμεν τὴν πρόσψασιν αὐτοῦ, δακρυόντες δ' ἀπεχωρήσαμεν τοῦ σκληροῦ θεάματος.

Ὅποια ἄρρητος δι' ἡμᾶς ἀγαλλίασις, ἐὰν ἠδυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν τοὺς ἀθλίους ἐκείνους εἰς τὴν ἐλευθερίαν, εἰς τὰς οἰκογενεῖας των, εἰς τὰς πτωχικὰς των καλύβας, ἐνθα ὁ πάππος περιφρονημένος ἕνεκα τῶν γηρατειῶν του, κλαίει τοὺς φίλτάτους του, τοὺς ἐς αἰεὶ ἀρπαγέντας ἐκ τῆς στοργῆς του! Καὶ πόσων ἐνθέρμως κατηρώμεθα τὸν ὑποκριτικὸν λαόν, ὅστις ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς καταλύσεως τῆς δουλείας, δὲν εἰσεχώρησεν εἰς Σουδάν, εἰμὴ διὰ νὰ ἐγκαταστήσῃ ὑποῦλως τὴν κυριαρχίαν του.

Ναὶ! δὲν διστάζομεν νὰ διαβεβαιώσωμεν ἅπαξ διὰ παντός ὅτι οἱ Βαίκερ, οἱ Γόρδων, οἱ Λούμλεϋ, οἱ Κάμπελ, κατέστησαν ἐν Σουδάν οἱ φίλοι καὶ προστάται τῶν δουλεμπόρων, καθ' ὅτι οὗτοι εἶνε οἱ πλουσιώτεροι καὶ ἰσχυρότεροι τῆς χώρας, καὶ εἶνε ἀδύνατον νὰ κατορθωθῇ τι ἄνω τῆς συνδρομῆς των. Εἰς μόνον ἐξ αὐτῶν, ὁ Μέτζα, δύνανται νὰ καλέσῃ ὑπὸ τὰ ὄπλα δέκα χιλιάδας μαχητῶν.

Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ.

Κ*

Κατὰ τινα τελευταῖον γενομένην ἔρευναν ἐν Βερολίνῳ εὐρέθη ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπάρχουσιν 11,169 καταστήματα πωλοῦντα πνευματώδη ποτὰ, ἥτοι διπλασία ἢ ὅσα ὑπῆρχον τῷ 1870. Ἐκ τῶν γερμανικῶν πόλεων τῶν ἔχουσιν πολλὰ τοιαῦτα καταστήματα ἄξιον σημειώσεως εἶνε τὸ Ἀμβούργον, ὅπου ἐν οἰνοπνευματοπωλείῳ ἀναλογεῖ εἰς 71 κατοίκους.

ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΥ ΚΡΕΑΤΟΣ

εις Ἀγγλίαν.

Ὡς γνωστὸν, ἐν Ἀγγλίᾳ τρώγονται μεγάλα ποσότητες ἀμερικανικοῦ κρέατος, ὅπερ φέρεται ἐξ Αὐστραλίας καὶ Ἀμερικῆς δι' ἰδίων πλοίων, ἐχόντων ἰδιαζούσας ἀεροφυκτικὰς μηχανάς. Ὁ ἀπὸ πιεζόμενος ἰσχυρῶς, εἶτα δὲ ἀραιούμενος τὰχιστα, ἀφαιρεῖ μεγάλα ποσὰ θερμότητος διὰ τῶν χώρων δι' ὧν διέρχεται, οὕτω δὲ προκαλεῖ ἰσχυρὰν ἀπόψυξιν τοῦ ἐντὸς τοῦ πλοίου διατηρουμένου κρέατος. Οὐ πρό πολλοῦ τὸ ἀτμόπλοιοι Elderlin, προσωρισμένον εἰδικῶς νὰ μεταφέρει κρέας ἐξ Αὐστραλίας, ἔφερον εἰς Ἀγγλίαν 25,000 προβάτων ἐσφαγμένων, ὧν τὸ κρέας ἦτο πεπηγὸς ἐκ τῆς ψύξεως διὰ τῶν ψυκτηρίων μηχανῶν τοῦ ἀτμοπλοίου. Νεωστὶ κατεσκευάσθησαν τρία ἔτι ὅμοια ἀτμόπλοια πρὸς μεταφορὰν κρέατος, οὕτω δὲ τὰ κρεοπωλεῖα τῆς Ἀγγλίας θὰ προμηθεύωνται καθ' ἑβδομάδα 18,000 ἐσφαγμένων προβάτων ἐξ Αὐστραλίας, ἐχόντων βάρους 400 τόννων. Ἐπι μειζων εἶνε ἡ ποσότης τοῦ ἐξ Ἀμερικῆς εἰς Ἀγγλίαν μεταφερομένου πεπηγῆτος κρέατος. Ἡ ποσότης αὕτη ἀνήρχετο ἐν ἔτει 1884 εἰς 27,000 τόννους ἢ δὲ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους μῆνας τοῦ τρέχοντος ἔτους ἐξ Αὐστραλίας πωληθεῖσα εἰς τὰ κρεοπωλεῖα τῆς Ἀγγλίας ποσότης προβαίου κρέατος ἀνῆλθεν εἰς 5,500 τόννους. Ἡ ὀλικὴ ἀξία τοῦ κρέατος τούτου ὑπολογίζεται εἰς 80-100 ἑκατομμύρια φράγκων ἑτησίως.

Τὸ κρέας τοῦτο εὐρίσκει ἐν Ἀγγλίᾳ μεγίστην κατανάλωσιν, καθόσον δὲν διαφέρει ποσῶς τοῦ τῶν προσφάτων σφακτῶν. Τελευταῖον ἐγένετο ἀπόπειρα πρὸς μεταφορὰν καὶ νωπῶν ἰχθύων ἐξ Ἀμερικῆς. Ἀτμόπλοιοι τῆς εταιρίας τοῦ Ὀυδάσωνος ἔφερον εἰς τὰ ἰχθυοπωλεῖα τοῦ Λονδίνου ὅλους νωποὺς καὶ προσφάτους 35 τόννους σαλωμῶν, οὓς εἶχον διατηρηθεῖ ἐντὸς τῶν χώρων τοῦ ἀτμοπλοίου, ὧν τὴν θερμοκρασίαν εἶχον καταβιάσει 6—8 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν.

M*

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ὁ κύων τοῦ σὲρ Τζῶν Λούμπωκ. — Ἐν τινι τῶν τελευταίων συνεδριάσεων τῆς βρετανικῆς ἐπιστημονικῆς εταιρίας, ὁ διάσημος Ἀγγλος ἐπιστήμων σὲρ Λούμπωκ ἀνέγνω ἐν τῇ τμήματι τῆς βιολογίας ἐνδιαφέρον ὑπόμνημα περὶ τῆς διανοητικῆς ἰκανότητος τῶν κυνῶν. Προλογιζόμενος ἐκφράζει τὴν ἐκπληξίν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ ὅτι ὁ ἀνθρώπος γνωρίζει τόσον ἀτελῶς τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν ζῶων μεθ' ὧν συμβοῖ.

Ἡ ἀγνοία αὕτη προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι μέχρι τοῦδε ἐζητήθη νὰ διδάξῃ τὰ ζῶα, ἰδίως δὲ τοὺς κύνας, ἀντὶ νὰ προσπαθῆσιν νὰ γνωρίσῃ αὐτά. Προσπαθεῖ νὰ ἐνοηθῆ ὑπὸ τοῦ κυνὸς ἀντὶ νὰ ἐνοηθῆ αὐτόν· εἶνε ἴσως πρακτικώτερον ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς χρησιμότητος, ἀλλὰ ψυχολογικῶς εἶνε ἥττον ἐνδιαφέρον. Ὁ Σὲρ Τζῶν Λούμπωκ δὲν διατάζει νὰ πειραδῆσθῃ ὅτι σύστημά τι διδασκαλίας ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῆ καὶ ἐπὶ τῶν κυνῶν. Αὐτὸς οὗτος ἐπεχειρήσας πειράματα κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ κυνός. Παρασκευάσε τεμάχια ναστοχάρτου δέκα δακτύλων μῆκος ἔχοντα καὶ τριῶν πλάτος, ἐφ' ὧν ἐτύπωσε τὰς λέξεις «Τρώγω» «πίνω» «πέτον» «ἐξέρχομαι» κτλ. Ὅστις ἔβλεπε τὸν κύνα τοῦτον παρατηροῦντα τὰς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους παρατεταγμένας συστοιχίας τοῦ ναστοχάρτου, ἐκλέγοντα τὴν λέξιν ἣς εἶχε ἀνάγκη, δὲν ἔ' ἀμφέβαλλεν ὅτι τὸ ζῶον τοῦτο ἦτο ἱκανὸν νὰ διακρίνῃ τὰς διαφόρους λέξεις καὶ νὰ ἐνοηθῆ ὅτι ἡ προσαγωγὴ μιᾶς ἐξ αὐτῶν ἰσοδυναμεῖ πρὸς αἰτήσιν. Τα τεμάχια τοῦ ναστοχάρτου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διακριθῶσι διὰ τῆς ὁσφρήσεως διότι ἀνευροῦντο ἐκάστοτε. Τὸ πείραμα λοιπὸν τοῦτο ἀπέδλεπεν εἰς δοκιμὴν τῆς διανοητικῆς ἰκανότητος τοῦ κυνός. Μεθ' ὅλας ὁμως τὰς προσπαθείας ἃς ἐπὶ τρίμηνον κατέβαλεν ὁ Λούμπωκ ὅπως διδάξῃ τὸν κύνα αὐτοῦ νὰ φέρῃ ἐντυπὸν τι ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὸ δαικνυόμενον αὐτῷ, δὲν κατάρθωσε τοῦτο, εἴτε δι' ἑλλειψίν νοημοσύνης τοῦ κυνός τούτου ἰδιαιτέρως, εἴτε διότι τὸ πείραμα ὑπερέβαινε τὴν ἰκανότητα τοῦ γένους τῶν κυνῶν ἐν γένει. Οὐχ ἦττον ἐνδιαφέρον θὰ ἦτο τὸ νὰ ἐξακριβωθῆ ἂν τὰ ζῶα εἶνε ἱκανὰ ἀριθμητικῶν ἐννοιῶν.

Ὁ Λούμπωκ συνοπτικῶς παρερχόμενος τὰ γνωστὰ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου πορίσματα μνημονεύει τῆς περιέργου παρατηρήσεως περὶ τῶν μονήρων σφηκῶν, αἵτινες κάμνουσι προμήθειαν ἐντόμων πρὸς διατροφήν τῶν ἐμδρῶν αὐτῶν. Ἡ θήλεια, ἐν τῷ εἶδει τούτῳ τῶν σφηκῶν εἶνε πολλῶν μεγαλειτέρα τοῦ ἄρρενος ἢ σφῆς λοιπὸν φροντίζει ὅπως συναγάγῃ δέκα ἔντομα διὰ τὰ μέλλοντα θήλεια καὶ πέμψῃ διὰ τὰ μέλλοντα ἄρρενα· ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ἡ σφῆς δύναται οὐ μόνον νὰ πρειακῆσθαι τὸ γένος τοῦ τέκνου τῆς, ἀλλὰ καὶ ν' ἀριθμῆσθαι τοὐλάχιστον μέχρι τῶν δέκα.

— Βρὲ ἀδελφέ, δὲν ξέρεις τί παθαίνω 'ς τὸ σπίτ μου. Ἐπῆρα μία ὑπηρέτρια καὶ τὴν λένε Ἀννέτα. Ἀννέτα λέν καὶ τὴ γυναῖκά μου. Δὲ ξέρεις τί σύγχοσι γίνεται ὅταν ρωνάζω τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη.

— Καὶ δὲν πέρνεις ἄλλη ὑπηρέτρια μὲ ἄλλο ὄνομα;

— Μπά, θεὸς φυλάξῃ. Εἶμαι πάρα πολὺ εὐχαριστημένος μ' αὐτῇ.

— Τότε τί νὰ σοῦ πῶ κι' ἐγώ... πάρε ἄλλη γυναῖκα.

— Γιατί τόσο βιζοτικὸς, Κύριε Κ;

— Βιάζομαι, φίλε μου, γιατί ἔχω ἀφήσει τὴ γυναῖκά μου μονάχη 'στὸ σπίτι.

— Ἀ, ζηλιάρη, δὲν ἔχεις ἐμπιστοσύνη 'ς τὴ γυναῖκά σου;

— Ἐστὴ γυναῖκά μου ἔχω, καὶ πολὺ μάλιστα· ἀλλὰ δὲν ἐμπιστεύομαι ἐνῆς κτηρημένο ἀξίωματικὸ πού κάθησε ἀπέναντι...